

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Dominykos Pranskutės
V kurso, civilinės ir verslo teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Ką reiškia LR Konstitucijos 46 straipsnyje saugoma "sąžiningos konkurencijos laisvė"?
– 30 metų praktikos apžvalga**

**What Does the "Freedom of Fair Competition" Protected in Article 46 of the
Constitution of the Republic of Lithuania Mean? – Review of 30 Years of Practice**

Vadovas: prof. dr. Šarūnas Keserauskas
Recenzentas: prof. dr. (HP) Vytautas Mizaras

Vilnius
2025

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame magistro darbe analizuojama Lietuvos Respublikos Konstitucijos 46 straipsnyje įtvirtintos sąžiningos konkurencijos laisvės samprata ir jos įgyvendinimas per pastaruosius 30 metų. Remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, Konkurencijos tarybos, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, vertinama, kaip šis principas buvo aiškinamas ir taikomas. Pabrėžiama valstybės pareiga saugoti sąžiningą konkurenciją tiek privačiame, tiek viešajame sektoriuje. Aptiriamos konkurencijos apsaugos ribos, proporcingumo principas ir valstybės diskrecija reguliuojant rinką. Pateikiami siūlymai dėl konkurencijos politikos tobulinimo Lietuvoje.

Pagrindiniai žodžiai: sąžininga konkurencija, Konstitucija, teismų praktika, rinkos reguliavimas.

This master's thesis examines the meaning and implementation of the freedom of fair competition as enshrined in Article 46 of the Constitution of the Republic of Lithuania over the past 30 years. Drawing on the case law of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania, the Competition Council, the Supreme Administrative Court of Lithuania, and the Supreme Court of Lithuania, the study explores how this constitutional principle has been interpreted and applied in practice. It highlights the state's duty to safeguard fair competition in both the private and public sectors. The thesis also addresses the limits of competition protection, the application of the principle of proportionality, and the scope of state discretion in market regulation. Based on the analysis, recommendations are proposed for improving competition policy in Lithuania.

Keywords: fair competition, Constitution, case law, market regulation.

TURINYS

IŽANGA	2
1. SAŽININGOS KONKURENCIJOS LAISVĖS SAMPRATA.....	6
2. SAŽININGOS IR VEIKSMINGOS KONKURENCIJOS SANTYKIS	8
3. KONSTITUCINIO TEISMO VAIDMUO IR PRAKTINIŲ BYLŲ ANALIZĖ	9
3.1. Konstitucinio teismo vaidmuo	9
3.2. Konstitucinio teismo praktika.....	10
4. KONKURENCIJOS TARYBOS VAIDMUO IR KONKREČIOS PRAKTINĖS BYLOS..	18
4.1. Konkurencijos tarybos vaidmuo	18
4.2. Konkurencijos tarybos praktika	19
5. LIETUVOS VYRIAUSIOJO ADMINISTRACINIO TEISMO IR LIETUVOS AUKŠČIAUSIOJO TEISMO VAIDMUO IR PRAKTINĖS BYLOS	28
5.1. Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo vaidmuo.....	28
5.2. Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo praktika.....	29
5.3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika	36
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	43
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	45
SANTRAUKA	49
SUMMARY	50

IŽANGA

Temos aktualumas. Konkurencijos teisė yra viena svarbiausių ekonominės politikos ir teisinio reguliavimo sričių, kuri daro įtaką tiek nacionalinei, tiek tarptautinei rinkai. Jos pagrindinė paskirtis – užtikrinti sąžiningos konkurencijos laisvę, kuri yra esminė rinkos ekonomikos funkcionavimo prielaida. Sąžiningos konkurencijos principas apima tiek teises normas, draudžiančias antikonkurencinius susitarimus, tiek priemones, užtikrinančias rinkos dalyvių lygiateisiškumą ir efektyvią priežiūrą. Remiantis Ekonomikos terminų žodynu (Pupkis, Vaitkevičius, Kaulakienė, 1994, p. 118) „konkurencija“ – toks reiškinys, kai firmos konkuruoja viena su kita dėl savo prekių pirkėjų (ryški firmų kova, remiantis kainų skirtumais, prekių įvairovės būdais ir t.t.). Konkurencijos sąvoka ekonomikos literatūroje dažniausiai yra siejama su rinkos dalyvių elgsena, rinkos ekonominiu veiksmingumu arba struktūrinėmis konkurencinės elgsenos ar ekonominio efektyvumo prielaidomis (Klimašauskienė, 2007).

Sąžininga konkurencija yra gyvybiškai svarbus ekonominės plėtros elementas. Tačiau net ir užtikrinus lygias galimybes konkuruoti, rinkos dalyviai, norėdami išlikti ar laimėti konkurencinę kovą, dažnai linksta į piktavališkus veiksmus, kuriais kenkia konkurentams ar nesąžiningai pasinaudoja jų darbo pasiekimais (Jakutavičius, 2008). Kai atsiranda nesąžiningumo elementas, neabejotinai įvyksta priespauda ir silpnesniųjų visuomenės sluoksnių išnaudojimas turtingųjų ir galingųjų naudai (Jarwal, 2016). Tai reiškia, jog valstybinės institucijos turi pareigą kurti ir palaikyti teisinę aplinką, kuri skatina sąžiningą konkurenciją bei apsaugo nuo rinkos galių piktnaudžiavimo.

Praktikoje kyla nemažai iššūkių, susijusių su konkurencijos teisės pažeidimais, tokiais kaip karteliniai susitarimai, koncentracija, piktnaudžiavimas dominuojančia padėtimi ar nesąžininga konkurencija. Tokie reiškiniai tiesiogiai kelia grėsmę sąžiningos konkurencijos laisvei – vienai iš esminių konstitucinių vertybių, užtikrinančiai, kad visi ūkio subjektai galėtų veikti lygiomis sąlygomis. Būtent ši laisvė skatina inovacijas, gerina paslaugų ir prekių kokybę bei užtikrina vartotojų interesų apsaugą. Jei ji būtų pažeidžiama ir rinka taptų neskaidri, didžiausią žalą patirtų ne tik mažesni verslai, bet ir visuomenė plačiąja prasme. Todėl šios laisvės puoselėjimas ir apsauga turi būti viena iš pagrindinių valstybės konkurencijos politikos krypčių.

Per pastaruosius 30 metų Lietuvos konkurencijos teisinė sistema nuolat tobulėjo, ypač integruojantis į Europos Sąjungos teisės erdvę. Europos Komisijos direktyvos ir reglamentai

turėjo didelės įtakos Lietuvos konkurencijos politikos formavimui ir praktiniam jos įgyvendinimui. Konkurencijos taryba, kaip pagrindinė priežiūros institucija, aktyviai siekia užtikrinti rinkos dalyvių teises ir interesus, taikydama tiek prevencines, tiek sankcines priemones.

Konkurencijos teisės pažeidimų problematika yra ypač aktuali tiek teoriniu, tiek praktiniu aspektu. Nors egzistuoja aiškiai apibrėžtos taisyklės ir sankcijos, vis dar pasitaiko atvejų, kai rinkos dalyviai siekia apeiti nustatytus reikalavimus, sukurdami antikonkurencines strategijas. Todėl svarbu ne tik gilintis į teisinės konkurencijos apsaugos priemones, bet ir analizuoti teismų praktiką šioje srityje.

Temos aktualumas pasireiškia tuo, kad sąžiningos konkurencijos apsauga yra viena esminių prielaidų veikiančiai rinkos ekonomikai ir vartotojų interesų apsaugai. Konkurencijos teisės pažeidimai, tokie kaip karteliniai susitarimai ar piktnaudžiavimas dominuojančia padėtimi, kelia realią grėsmę rinkos skaidrumui ir ūkio subjektų lygiateisiškumui. Šios problemos išlieka itin aktualios tiek nacionaliniame, tiek tarptautiniame kontekste, todėl būtina nuolat vertinti, kaip sąžiningos konkurencijos laisvė yra įgyvendinama praktikoje.

Darbo tikslas. Šio magistrinio darbo tikslas – išanalizuoti kaip per pastaruosius 30 metų vystėsi sąžiningos konkurencijos apsauga Lietuvoje, kokios buvo pagrindinės problemos ir kaip jos buvo sprendžiamos. Bus siekiama pateikti išsamų sąžiningos konkurencijos laisvės turinio ir jos praktinio įgyvendinimo vertinimą.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti sąžiningos konkurencijos laisvės sampratą Lietuvos teisinėje sistemoje – apibrėžti, ką reiškia sąžininga konkurencija Lietuvos teisėje, ypač remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 46 straipsniu ir kitais teisės aktais.
2. Įvertinti, kaip Konkurencijos tarybos veiklos prioritetai dera su konstitucine sąžiningos konkurencijos apsauga.
3. Identifikuoti pagrindines problemas, kylančias taikant sąžiningos konkurencijos apsaugos principus praktikoje – išnagrinėti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo ir Konkurencijos tarybos praktiką.
4. Įvertinti, kaip Lietuvoje buvo sprendžiamos su sąžiningos konkurencijos apsauga susijusios problemos – apžvelgti taikytus mechanizmus bei sprendimų efektyvumą.

5. Išsiaiškinti, ar sąžiningos konkurencijos laisvė Lietuvos teisinėje sistemoje turi tik ekonominį turinį, ar ją galima suprasti kaip platesnę konstitucinę vertybę, bei kokią vaidmenį ši laisvė atlieka teisės taikymo praktikoje.
6. Remiantis tyrimo rezultatais, pateikti išvadas ir rekomendacijas dėl sąžiningos konkurencijos apsaugos tobulinimo Lietuvoje.

Darbo objektas. Šio magistrinio darbo objektas – Lietuvos Respublikos Konstitucijos 46 straipsnio 4 dalyje įtvirtintos sąžiningos konkurencijos laisvės turinys, jo aiškinimas ir taikymas Lietuvos teisinėje sistemoje per 30 metų laikotarpį. Darbe siekiama atskleisti, kaip ši konstitucinė vertybė yra suvokiama ir įgyvendinama praktikoje bei kokie aiškinimo pokyčiai vyko skirtinguose teismų lygmenyse. Tyrimo objektą sudaro tiek teorinis sąžiningos konkurencijos sampratos modelis, tiek praktinis jos įgyvendinimo mechanizmas.

Tyrimo metodai. Norint sėkmingai pasiekti nurodytą darbo tikslą ir įgyvendinti užsibrėžtus darbo uždavinius, yra remiamasi įvairiais teisės tyrimo metodais. Doktrininis (teisinės analizės) metodas leidžia analizuojant mokslinę literatūrą, monografijas, straipsnius ir teisės aktus atskleisti sąžiningos konkurencijos laisvės sampratą, jos reikšmę bei apsaugos mechanizmus Lietuvoje. Remiantis teismų praktikos analizės metodu yra tiriamos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo ir Konkurencijos tarybos nagrinėtos konkurencijos teisės bylos, siekiant išskirti sąžiningos konkurencijos laisvės principo aiškinimo ir taikymo tendencijas. Sisteminės analizės metodas yra taikomas analizuojant konkurencijos teisės principus kompleksiskai, vertinant jų tarpusavio sąsajas su kitomis konstitucinėmis vertybėmis, tokiomis kaip ūkinės veiklos laisvė, proporcingumas ir vartotojų interesų apsauga. Apibendrinimo ir išvadų formulavimo metodas, remiantis atlikta analize padeda suformuluoti bendras išvadas ir pasiūlymus dėl sąžiningos konkurencijos laisvės apsaugos tobulinimo Lietuvoje.

Darbo originalumas. Šio magistrinio darbo originalumas grindžiamas tuo, kad iki šiol nebuvo atlikta sisteminė analizė, apimanti trisdešimties metų praktikos raidą, susijusią su Lietuvos Respublikos Konstitucijos 46 straipsnyje įtvirtintos sąžiningos konkurencijos laisvės aiškinimu. Šiame darbe pirmą kartą išsamiai vertinama, kaip šis konstitucinis principas buvo taikomas praktikoje, kokios problemos iškilo ir kokie aiškinimo pokyčiai įvyko per laikotarpį nuo nepriklausomybės atkūrimo. Toks tyrimas leidžia geriau suprasti šios vertybės teisinį turinį ir jos įgyvendinimo efektyvumą.

Svarbiausi šaltiniai. Pagrindiniai dokumentai, kuriais vadovaujamasi darbe, yra Lietuvos Respublikos teisės aktai, reglamentuojantys sąžiningos konkurencijos laisvės įgyvendinimą. Taip pat analizuojami Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai ir kitų Lietuvos teismų praktika, aiškinant konkurencijos teisės principus ir jų taikymą. Be to, darbe remiamasi 1999 – 2024 m. nagrinėtų konkurencijos teisės bylų analize, kuri padeda atskleisti sąžiningos konkurencijos laisvės sampratos formavimąsi ir jos taikymo tendencijas. Papildomai naudojami moksliniai tyrimai bei akademinės publikacijos.

1. SĄŽININGOS KONKURENCIJOS LAISVĖS SAMPRATA

Sąžiningos konkurencijos laisvės konstitucinė samprata sudaro vieną iš pagrindinių demokratinės ir teisinės valstybės ekonomikos vertybinių pamatų, kurie garantuoja subalansuotą ekonomikos raidą, užtikrina rinkos dalyvių lygiateisiškumą bei saugo vartotojų interesus. Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija) 46 straipsnyje įtvirtinta, jog *įstatymas draudžia monopolizuoti gamybą ir rinką, saugo sąžiningos konkurencijos laisvę*. Sąžiningos konkurencijos samprata, jos gynimo priemonės ir mechanizmai, taip pat ūkio subjektų pareigų sukonkretinimas yra pateikiamas Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatyme (toliau – Konkurencijos įstatymas). Konstitucija nustato ir gina visuomeninę vertybę – nemonopolizuotą rinką ir sąžiningos konkurencijos laisvę. Ši Konstitucijoje nustatytos vertybės apsaugos garantija įgyvendinama nacionalinėje teisėje priimant teisės aktus ir nustatant elgesio taisykles, neprieštaraujančias šiam principui, bei priimant teisės aktus, apsaugančius konkurenciją nuo ją ribojančio elgesio, ir nustatant elgesio taisykles, užtikrinančias šio Konstitucijos principo įgyvendinimą (Darulienė, 2002).

Konkurencijos įstatymo 1 straipsnio 1 dalyje įtvirtinama, kad *šio įstatymo tikslas – saugoti sąžiningos konkurencijos laisvę Lietuvos Respublikoje*. Konkurencijos įstatymo 1 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad *šis įstatymas reglamentuoja konkurenciją ribojančią ar galinčią riboti viešojo administravimo subjektų bei ūkio subjektų veiklą ir nesąžiningos konkurencijos veiksmus, nustato šių subjektų teises, pareigas ir atsakomybę, konkurencijos ribojimo priežiūros Lietuvos Respublikoje teisinius pagrindus bei padarytos žalos, atsiradusios dėl konkurencijos teisės pažeidimų, atlyginimo ypatumus*. Šiame įstatyme, jo II skyriaus pirmame skirsnyje yra reglamentuojami draudžiami susitarimai, II skyriaus antrame skirsnyje yra reglamentuojamas draudimas piktnaudžiauti dominuojančia padėtimi, III skirsnyje aptariama koncentracijos priežiūra, o IV skyriuje reglamentuojami nesąžiningos konkurencijos veiksmai. Realiai tai yra pagrindiniai aspektai, kuriuose ir pasireiškia konkurencijos teisės nauda – siekis apriboti viešojo administravimo subjektų bei ūkio subjektų nesąžiningus antikonkurencinius veiksmus.

Konstitucijos 46 straipsnyje įtvirtinti principai sudaro vieną visumą – šalies ūkio konstitucinį pagrindą. Visų šių straipsnio dalių nuostatos tarpusavyje susijusios ir viena kitą papildo; tarp jose įtvirtintų principų yra pusiausvyra, ir kiekvienas principas turi būti aiškinamas nepaneigiant kitų principų. Pažeidus kurią nors vieną straipsnio dalį, pažeidžiamos ar sudaromos prielaidos pažeisti ir kitas šio straipsnio dalis (teisės normas).

Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Vyriausybė savo nutarimu uždraudė prekiauti (o taip pat gabenti, laikyti sandėliuose, prekybos patalpose ir kitose vietose) seno pavyzdžio banderolėmis paženklintais Lietuvoje pagamintais alkoholiniais gėrimais, bet nenustatė, kaip įmonės po nutarime nurodytos datos galės parduoti alkoholinius gėrimus, kuriuos jos teisėtai įsigijo savo nuosavybėn dar iki draudimų įvedimo ir, kurie buvo paženklinti seno pavyzdžio banderolėmis (Pajarskas, 2014, p. 21). Šiuo atveju Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – Konstitucinis Teismas) įvertino kaip Konstitucijos 46 straipsnyje įtvirtintos asmens ūkinės veiklos laisvės ir iniciatyvos, sąžiningos konkurencijos laisvės apribojimą, kitų Konstitucijos 46 straipsnyje išdėstytų teisės normų pažeidimą.

Teisė į sąžiningą konkurenciją ir lygias galimybes versle bei profesinėje veikloje yra saugoma daugumos demokratinių valstybių ir laikoma esmine demokratijos norma. Ji taip pat yra ginama ir išplėtojama pagal Europos Sąjungos teisės aktus, reglamentuojančius ekonominę veiklą. Ši teisė yra pripažįstama ir taikoma įvairiose valstybėse, įgyvendinama per antimonopolinius įstatymus vietos jurisdikcijoje. Ši teisė įpareigoja valstybes nesuteikti nepagrįstų pranašumų tam tikriems subjektams ar pramonės šakoms (Smyrnova, 2013).

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktikoje laikomasi pozicijos, kad konkurencijos apsauga yra viena pagrindinių ekonominės tvarkos dalių, todėl bet kokie jos apribojimai turi būti pagrįsti teisėtais ir proporcingais argumentais (Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, 2003 m. liepos 24 d. sprendimas byloje Altmark Trans GmbH ir Regierungspräsidium Magdeburg prieš Nahverkehrsgesellschaft Altmark GmbH, C-280/00). Konstitucinis Teismas yra nurodęs, kad asmens ūkinės veiklos laisvė savaime negarantuoja konkurencijos, todėl valstybė turi saugoti sąžiningą konkurenciją; konstitucinė sąžiningos konkurencijos apsaugos garantija įpareigoja valstybės valdžios, savivaldybių institucijas teisinėmis priemonėmis užtikrinti sąžiningos konkurencijos laisvę; tokios priemonės – tai ūkio subjektų susitarimų, kuriais siekiama riboti konkurenciją arba, kurie riboja ar gali riboti konkurenciją, draudimas, piktnaudžiavimo vyraujančia padėtimi draudimas, rinkos koncentracijos kontrolė bei atitinkami koncentracijos draudimai, nesąžiningos konkurencijos draudimas, įstatymuose nustatytų sąžiningos konkurencijos apsaugos taisyklių laikymosi kontrolė, atsakomybė už jų pažeidimus (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 2 d. nutarimas byloje Nr. 28/08).

Atsižvelgiant į šiuos principus, galima teigti, kad sąžiningos konkurencijos laisvė Lietuvos teisėje reiškia ne tik ūkio subjektų teisę laisvai veikti rinkoje, bet ir valstybės pareigą užtikrinti, kad ši veikla vyktų be nesąžiningų praktikų, nepagrįsto valstybės

palaikymo atskiroms įmonėms ar kitų konkurenciją iškraipančių veiksmų, kartu sukuriant aiškią ir veiksmingą priežiūros bei teisinės gynėbos sistemą.

2. SAŽININGOS IR VEIKSMINGOS KONKURENCIJOS SANTYKIS

Nepaisant to, kad tiek Konstitucijos 46 straipsnio 4 dalyje, tiek Konkurencijos įstatymo 1 straipsnyje aiškiai įtvirtintas valstybės įsipareigojimas ginti sąžiningos konkurencijos laisvę, Lietuvos Respublikos Konkurencijos tarybos (toliau – Konkurencijos taryba) veiklos prioritetų dokumentuose dominuoja „veiksmingos konkurencijos“ ir „vartotojų gerovės“ sampratos. Pavyzdžiui, institucijos paskelbtame prioritetų apraše teigiama, kad veiklos tikslas yra atlikti tyrimus ar kitaip įsikišti į rinkos veikimą, jei toks įsikišimas galėtų reikšmingai prisidėti prie veiksmingos konkurencijos apsaugos ir taip užtikrinti kuo didesnę vartotojų gerovę (Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos 2022 m. gruodžio 27 d. nutarimas Nr. 1S-136 „Dėl Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos veiklos, atliekant Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo priežiūrą, prioriteto patvirtinimo“).

Tokiu būdu kyla pagrįstas klausimas, ar konstitucinė vertybė – sąžininga konkurencija – nėra faktiškai nustumiamą į antrą planą efektyvumo kriterijaus, kylančio iš ekonominio racionalumo logikos, bet ne iš konstitucinio teisinio pagrindo. Šiuo požiūriu „sąžiningumo“ ir „veiksmingumo“ sąvokos nėra sinonimai: pirmoji apima principinę pusiausvyrą tarp rinkos dalyvių, skaidrumą, nediskriminavimą ir teisėtumo užtikrinimą; tuo tarpu antroji labiau susijusi su ekonominiu rezultatu – mažesnėmis kainomis, didesniu pasirinkimu ar didesniu našumu.

Toks prioritetų nukreipimas gali kelti grėsmę, kad kai kurie konkurencijos teisės pažeidimai, turintys daugiau teisinės nei ekonominės reikšmės (pvz., diskriminacinis elgesys viešajame sektoriuje), nebus laikomi reikšmingais „veiksmingumo“ požiūriu ir liks neįvertinti. Pavyzdžiui, Konkurencijos tarybos sprendimai nutraukti tyrimus remiantis tuo, kad pažeidimas neturės pakankamo poveikio rinkai, gali būti vertinami kaip neatitinkantys Konstitucijos 46 straipsnio nuostatų, nes sąžiningumo pažeidimas gali egzistuoti ir be masinės vartotojų žalos.

Be to, tai kelia klausimą dėl institucijų įsipareigojimo Konstitucijai – ar įgyvendinančios institucijos, formuodamos veiklos kriterijus, gali pagrįstai atsisakyti pripažinti „sąžiningumą“ kaip savarankišką vertybę? Kaip pažymėta Konstitucinio Teismo praktikoje, sąžiningos konkurencijos laisvė nėra tik priemonė ekonominiam efektyvumui

pasiekti, bet ir savarankiška konstitucinė vertybė, kuri saugo rinkos struktūrą bei dalyvių lygiateisiškumą (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 17 d. nutarimas byloje Nr. 39/01-21/02).

Ši priešprieša leidžia daryti išvadą, kad veiksmingos konkurencijos ir sąžiningos konkurencijos santykis turi būti vertinamas ne kaip alternatyvos, o kaip suderinami aspektai, kurių prioritetas turėtų būti nustatomas pagal konstitucinę normų hierarchiją. Vartotojų gerovės siekis, nors ir svarbus, neturėtų būti absoliutus – jis neturi pateisinti sisteminio sąžiningumo ignoravimo.

Todėl rekomenduotina, kad Konkurencijos tarybos veiklos prioritetų formavimas būtų grindžiamas ne tik ekonominiu efektyvumu, bet ir konstitucinių vertybių laikymusi. Sąžiningos konkurencijos vertybė turi būti aiškiai įtvirtinta kaip savarankiškas prioritetas veiklos strategijose, sprendimų motyvavime bei tyrimų atrankos kriterijuose. Tik tokiu būdu būtų užtikrintas Konstitucijos 46 straipsnio nuostatų realus, o ne deklaratyvus įgyvendinimas.

3. KONSTITUCINIO TEISMO VAIDMUO IR PRAKTINIŲ BYLŲ ANALIZĖ

3.1. Konstitucinio teismo vaidmuo

Konstitucinis Teismas konkurencijos teisės srityje atlieka sisteminį vaidmenį, užtikrindamas, kad žemesnių teisinių normų ir institucijų veikla neprieštarautų Konstitucijoje įtvirtintiems principams, ypač 46 straipsnyje įtvirtintai sąžiningos konkurencijos laisvei. Nors šis teismas tiesiogiai nesprendžia individualių konkurencijos bylų, jo priimami nutarimai formuoja pagrindą, kuriuo vadovaujasi tiek įstatymų leidėjas, tiek teismai ir administracinės institucijos, tokios kaip Konkurencijos taryba ar teismai, sprendžiantys konkurencijos pažeidimų bylas.

Ypatingai reikšmingas yra Konstitucinio Teismo vaidmuo aiškinant, kokios ribos taikomos valstybės intervencijai į ekonomiką bei verslo laisvę. Pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad valstybė turi teisę reguliuoti ūkinę veiklą tiek, kiek tai būtina visuomenės interesui užtikrinti, tačiau toks reguliavimas negali paneigti sąžiningos konkurencijos esmės. Toks konstitucinis balansas yra svarbus pagrindas, pagal kurį kiti teismai ir institucijos sprendžia, ar konkretūs teisės aktai ar administraciniai sprendimai nepažeidžia konkurencijos principų.

Be to, Konstitucinis Teismas aiškina ne tik ekonomines laisves, bet ir pabrėžia teisinės valstybės, proporcingumo bei teisėtų lūkesčių principų reikšmę konkurencijos srityje.

Jo sprendimai neretai tampa precedentais, kuriais remiasi Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ar bendrosios kompetencijos teismai, vertindami Konkurencijos tarybos nutarimus. Tokiu būdu Konstitucinio Teismo pozicijos netiesiogiai lemia, kaip taikoma ir aiškinama konkurencijos teisė konkrečiose bylose.

Vis dėlto Konstitucinio Teismo vaidmuo konkurencijos teisėje neturi būti vertinamas vien tik formaliai – kaip įstatymų kontrolės mechanizmas. Šio teismo nutarimai prisideda prie platesnio požiūrio į tai, kokią reikšmę konkurencijos apsauga turi demokratinėje valstybėje. Aiškindamas Konstitucijos nuostatas, teismas pabrėžia, kad konkurencija nėra vien ekonominė kategorija, bet taip pat reiškia galimybę visiems ūkio subjektams veikti vienodomis sąlygomis, be nepagrįstų privilegijų ar ribojimų. Tokia pozicija įtvirtina konkurencijos teisės kaip konstituciškai saugomo teisinio režimo statusą ir įpareigoja valstybę nuosekliai ginti šią sritį tiek teisėkūros, tiek administravimo procese.

3.2. Konstitucinio teismo praktika

1999 m. spalio 6 d. Konstitucinis Teismas nutarimu byloje Nr. 12/98 pasisakė dėl Telekomunikacijų įstatymo atitikties Konstitucijai. Pareiškėjai – grupė Seimo narių – suabejojo, ar šio įstatymo nuostatos, įtvirtinusios laikinas išimtinės teises bendrovei „Lietuvos telekomas“ teikti fiksuoto ryšio paslaugas ir reguliuojančios telekomunikacijų infrastruktūros naudojimą, neprieštaruja Konstitucijos 5, 23 ir 46 straipsniams. Ginčytos normos nustatė, kad iki 2002 m. pabaigos bendrovė turi teisę būti vienintelė šių paslaugų teikėja, o taip pat numatė draudimą kitiems operatoriams įeiti į rinką bei įpareigojimą išpirkti vartotojų lėšomis įrengtus tinklus. Ši byla įgavo reikšmę tiek dėl ekonominio sektoriaus reguliavimo, tiek dėl konstitucinės sąžiningos konkurencijos sampratos.

Pareiškėjai teigė, kad Telekomunikacijų įstatyme įtvirtintas draudimas teikti paslaugas kitiems operatoriams bei ribojimai išduoti naujas licencijas pažeidžia asmens ūkinės veiklos laisvę ir sąžiningos konkurencijos principą. Jų nuomone, vartotojai neteko galimybės pasirinkti paslaugų teikėjo ir gauti pigesnes paslaugas, ypač tarptautinių pokalbių srityje. Be to, buvo ginčijama infrastruktūros išpirkimo tvarka, nes nebuvo nustatyta aiški kompensavimo schema, kas, pasak pareiškėjų, pažeidžia Konstitucijos 23 straipsnyje įtvirtintą nuosavybės neliečiamumo principą. Jie akcentavo, kad šios nuostatos ne tik įtvirtina privačią monopoliją, bet ir sukuria nelygias sąlygas būsimiems rinkos dalyviams, iš esmės iškraipant konkurenciją.

Konstitucinis Teismas pripažino, kad nors Konstitucijos 46 straipsnis draudžia monopolizuoti rinką, jis kartu leidžia reguliuoti ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei. Teismas pažymėjo, kad fiksuoto telefono ryšio sritis tuo metu buvo laikytina natūralia monopolija, kurioje vieno operatoriaus buvimas leido užtikrinti paslaugų prieinamumą visiems gyventojams, ypač regionuose. Atsižvelgdamas į telekomunikacijų sektoriaus specifiką, būtinybę modernizuoti tinklus bei užtikrinti universalias paslaugas, Teismas nutarė, kad laikinas išimtinių teisių suteikimas nėra prieštaravimas Konstitucijai, jei jis yra riboto laikotarpio ir pagrįstas viešuoju interesu. Taigi, įstatymo nuostatos pripažintos neprieštaraujančiomis Konstitucijai (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 6 d. nutartis byloje Nr. 12/98).

Ši byla svarbi kaip pirmasis aiškinimas, kokiomis sąlygomis leidžiama riboti konkurenciją bei kokiais kriterijais vadovautis vertinant monopolijos suderinamumą su Konstitucija. Teismas patvirtino, kad sąžiningos konkurencijos laisvė yra esminis rinkos ūkio principas, bet kartu pabrėžė, kad valstybė turi teisę taikyti pereinamojo laikotarpio ribojimus, jei tai būtina tautos gerovei ir vartotojų interesams apsaugoti. Bylos sprendime atsispindi konstitucinio balanso paieška tarp rinkos laisvės ir reguliavimo – atvejis, kai konstituciškai pateisinamas laikinas pasitraukimas nuo absoliučios konkurencijos, siekiant ilgalaikio efektyvumo ir socialinės lygybės.

2000 m. spalio 18 d. Konstitucinis Teismas priėmė nutarimą byloje Nr. 29/98-16/99-3/2000 dėl Akcinių bendrovių „Būtingės nafta“, „Mažeikių nafta“ ir „Naftotiekis“ reorganizavimo įstatymo, Mokesčių administravimo įstatymo 5 straipsnio 3 dalies bei Seimo nutarimo „Dėl strateginio investuotojo pripažinimo“ atitikimo Konstitucijai. Ginčas kilo dėl teisinių privilegijų, suteiktų strateginiam investuotojui – „Williams International“ – reorganizuojant minėtas bendroves ir perduodant jų valdymą bei kontrolę, taip pat dėl procedūrinių įstatymų priėmimo aspektų. Pareiškėjai kėlė klausimą, ar tokios privilegijos nepažeidžia konstitucinių principų, įskaitant teisinės valstybės, valdžių padalijimo ir sąžiningos konkurencijos.

Pareiškėjai – Seimo narių grupės – teigė, kad reorganizavimo įstatymais buvo pažeisti Konstitucijos 23, 29, 46 ir kitų straipsnių reikalavimai. Jie argumentavo, kad strateginiam investuotojui buvo sudarytos privilegijuotos sąlygos, nes jam suteiktos išimtinės teisės, pavyzdžiui, pirmumo teisė įsigyti akcijas, atleidimas nuo tam tikrų mokesčių iki dešimties metų bei galimybė apeiti įprastas konkurencijos taisykles. Tokios sąlygos, anot pareiškėjų, iškraipė rinką ir pažeidė sąžiningos konkurencijos laisvę. Taip pat buvo teigiama, kad

įstatymai priimti skubos tvarka, nesilaikant konstitucinių reikalavimų, o Seimas viršijo savo kompetenciją priimdamas sprendimus dėl individualių ūkio subjektų veiklos.

Konstitucinis Teismas pripažino, kad Seimas, kaip įstatymų leidėjas, gali priimti specialiuosius teisės aktus, jei tai daroma nepažeidžiant Konstitucijoje nustatytų principų. Teismas konstatavo, jog ginčyti įstatymai buvo priimti laikantis nustatytos įstatymų leidybos procedūros, o Seimo Statutas gali nustatyti skubos tvarką, neprieštaraujant Konstitucijai. Teismas taip pat pabrėžė, kad privilegijos strateginiam investuotojui negali būti vertinamos izoliuotai nuo bendro reorganizavimo konteksto ir nacionalinio saugumo užtikrinimo. Konstitucinis Teismas nepripažino ginčytų įstatymų prieštaraujančiais Konstitucijai (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 18 d. nutartis byloje Nr. 29/98-16/99-3/2000).

Ši byla ypač svarbi sąžiningos konkurencijos konstitucinės sampratos plėtojimui. Nors konkurencija turi būti laisva, valstybė turi teisę ją reguliuoti, siekdama apsaugoti strateginius interesus ir užtikrinti nacionalinį saugumą. Teismas pripažino, kad ūkinės veiklos laisvė nėra absoliuti, o valstybė gali nustatyti specialias sąlygas, jei tai daroma laikantis Konstitucijos ir proporcingumo principo. Nors šioje byloje nebuvo konstatuotas Konstitucijos 46 straipsnio pažeidimas, diskusija apie tai, kada leidžiama taikyti išimtis nuo konkurencijos, tampa itin aktuali valstybės ir privataus kapitalo santykių bei rinkos formavimo kontekste.

2002 m. balandžio 9 d. Konstitucinis Teismas priėmė nutarimą byloje Nr. 24/2000, kurioje buvo vertinama Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. birželio 4 d. nutarimo Nr. 664 (1999 m. gruodžio 28 d. redakcija) dėl kasos aparatų diegimo keleiviniame transporte atitiktis Konstitucijai ir Konkurencijos įstatymui. Ginčas kilo dėl to, kad šiuo nutarimu buvo įpareigoti privatūs vežėjai įrengti kasos aparatus savo transporto priemonėse, o savivaldybių vežėjams numatyta išimtis – jie galėjo to nedaryti, jei bilietus platino per kioskus ar parduotuves. Seimo narių grupė abejojo, ar toks reguliavimas nepažeidžia sąžiningos konkurencijos, ūkinės veiklos laisvės ir lygiateisiškumo principų.

Pareiškėjai argumentavo, kad nutarimo 3.4.4 ir 3.7.15 punktai diskriminuoja privačius vežėjus, kurie dėl papildomų išlaidų patiria ūkinės veiklos ribojimus. Tuo tarpu savivaldybių transporto įmonėms sudaromos palankesnės sąlygos, todėl pažeidžiamas konkurencijos principas, o taip pat monopolizuojama keleivių vežimo rinka. Taip pat buvo pabrėžta, kad dėl šių reikalavimų blogėja vairuotojų darbo sąlygos – didėja psichologinė įtampa, kyla pavojus

saugumui. Pareiškėjų manymu, šios taisyklės priimtose ne įstatymu, o poįstatyminiu aktu, todėl jos neturi pakankamo teisinio pagrindo.

Konstitucinis Teismas sprendė, kad Vyriausybės nutarimo tikslas – užtikrinti tinkamą buhalterinę apskaitą ir veiksmingą mokesčių surinkimą – atitinka konstitucinį visuomenės interesą. Teismas konstatavo, jog ginčijamos nuostatos buvo taikomos ne pagal nuosavybės formą, bet atsižvelgiant į bilietų platinimo būdą, kuris gali būti pasirinktas laisvai. Todėl net ir privatūs vežėjai galėjo išvengti reikalavimo turėti kasos aparatus, jeigu būtų organizavę talonų pardavimą per trečiąsias vietas. Teismas nenustatė, kad būtų buvę pažeista nei Konstitucijos 46 straipsnio 1, 3 ir 4 dalis, nei Konkurencijos įstatymo nuostatos, taip pat nepamatė pagrindo manyti, kad dėl šio reguliavimo būtų pažeistos tinkamų darbo sąlygų garantijos pagal Konstitucijos 48 straipsnį (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. balandžio 9 d. nutartis byloje Nr. 24/2000).

Ši byla aktuali tuo, kad joje aiškiai atsiskleidžia sąžiningos konkurencijos principo ribos ir valstybės teisė nustatyti racionalius ir proporcingus veiklos apskaitos standartus visiems ūkio subjektams, nepriklausomai nuo jų nuosavybės formos. Teismas pabrėžė, kad valstybė turi pareigą sudaryti sąlygas konkurencijai, bet kartu ir užtikrinti veiksmingą priežiūrą bei mokesčių kontrolę. Todėl byloje svarbus ne tik konkurencijos užtikrinimas, bet ir sąžiningų ekonominių santykių formavimas, kur kasos aparatų įdiegimas tampa skaidrumą ir vienodas žaidimo taisykles garantuojančia priemone.

2003 m. kovo 17 d. Konstitucinis Teismas nutarimu byloje Nr. 39/01-21/02 nagrinėjo, ar Akcinių bendrovių „Būtingės nafta“, „Mažeikių nafta“ ir „Naftotiekis“ reorganizavimo įstatymo 3 straipsnio 4 dalies nuostata, ribojanti valstybės ir savivaldybių institucijų teisę reikšti papildomus reikalavimus „Mažeikių naftai“ ir jos dukterinėms įmonėms, neprieštarauja Konstitucijai. Ši nuostata susijusi su tuo, kad po akcijų įsigijimo strateginiam investuotojui (tuo metu – JAV bendrovei „Williams International“) valstybės institucijos negalėjo reikšti reikalavimų dėl įvykių iki investicijos momento. Ginčas kilo iš Seimo narių grupės ir Vilniaus apygardos administracinio teismo iniciatyvos, siekiant įvertinti šio teisinio reguliavimo poveikį konkurencijai, vartotojų interesams ir valdžių padalijimui.

Pareiškėjai teigė, kad minėta įstatymo nuostata išskiria konkretų ūkio subjektą, suteikdama jam išimties sąlygas – valstybės institucijos praranda galimybę pareikšti pretenzijas dėl galimų įstatymų, įskaitant Konkurencijos įstatymą, pažeidimų, įvykusių iki investicijos. Tai, jų teigimu, prieštarauja Konstitucijos 5 straipsnio 1 ir 2 dalims (dėl valdžių

padalijimo), 46 straipsnio 3, 4 ir 5 dalims (dėl sąžiningos konkurencijos laisvės, valstybės pareigos reguliuoti ūkį bendrai tautos gerovei ir ginti vartotojus). Pareiškėjai taip pat pabrėžė, kad normos taikymas pažeidžia teisinės valstybės ir teisingumo principus, nes įtvirtina absoliutų atleidimą nuo atsakomybės be galimybės ginti pažeistus vartotojų ar kitų subjektų interesus.

Konstitucinis Teismas pripažino, kad ginčijama nuostata iš tiesų prieštarauja Konstitucijos 46 straipsnio 4 daliai, nes pažeidžia sąžiningos konkurencijos laisvę, taip pat 5 daliai – nes neužtikrina vartotojų interesų apsaugos. Teismas pabrėžė, jog Konstitucijos 46 straipsnyje įtvirtinti principai (reguliavimas bendrai tautos gerovei, draudimas monopolizuoti rinką, vartotojų gynimas) sudaro vientisą sistemą, kuriai ginčijama norma prieštarauja. Be to, buvo konstatuota, kad teisinis reguliavimas, kuriuo be alternatyvių kompensavimo mechanizmų atleidžiama nuo atsakomybės, pažeidžia ir konstitucinį teisinės valstybės principą bei teisėtų lūkesčių apsaugą. Taigi įstatymų leidėjas viršijo savo galias, nustatydamas išimtinę padėtį be proporcingų garantijų kitiems ūkio subjektams ar visuomenei (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 17 d. nutartis byloje Nr. 39/01-21/02).

Ši byla yra kertinė aiškinant, kaip teisiniai išimtinumai vienam ūkio subjektui gali kelti grėsmę sąžiningos konkurencijos laisvei ir konstitucinei ekonominės veiklos pusiausvyrai. Konstitucinis Teismas įtvirtino, kad privilegijų suteikimas investuotojui negali reikšti, jog valstybė atsisako galimybės kontroliuoti veiklą, taikyti sankcijas ar ginti vartotojus. Tai svarbus precedentas, atskleidžiantis, kad valstybės pareiga saugoti sąžiningą konkurenciją yra ne tik deklaratyvi, bet ir teisiškai įpareigojanti, net ir strateginių ūkio pertvarkymų atvejais.

2004 m. rugsėjo 29 d. Konstitucinis Teismas nutarimu byloje Nr. 52/01 išnagrinėjo klausimą dėl Vyriausybės 2000 m. spalio 17 d. nutarimo Nr. 1236, 4 punkto atitikties Konstitucijai ir kitiems įstatymams. Šiuo punktu buvo nustatyta, kad įmonėms, kurios iki minėto nutarimo įsigaliojimo teikė radijo ir televizijos programų siuntimo paslaugas, turėdamos leidimus įrengti ir eksploatuoti stotis, Susisiekimo ministerija privalo per šešis mėnesius išduoti licencijas ne konkurso būdu. Vilniaus apygardos administracinis teismas, nagrinėjęs bylą dėl šio reguliavimo teisėtumo, kreipėsi į Konstitucinį Teismą, keldamas abejonių dėl jo suderinamumo su Konstitucijos 46 straipsnio 4 dalimi, Įmonių, Telekomunikacijų ir Konkurencijos įstatymų nuostatomis.

Pareiškėjas teigė, kad ginčijamas teisinis reguliavimas diskriminuoja ūkio subjektus – įmonėms, kurios iki tol veikė be licencijų, buvo sudarytos išskirtinės sąlygos toliau verstis veikla ir gauti licencijas be konkurso, tuo tarpu kitiems rinkos dalyviams, kurie laikėsi visų įstatymų reikalavimų, buvo taikomi griežtesni reikalavimai. Tokia situacija, pareiškėjo nuomone, pažeidė sąžiningos konkurencijos principą, teisinės valstybės bei lygiateisiškumo reikalavimus. Jis taip pat pabrėžė, kad įmonės, kurios turėjo leidimus, bet ne licencijas, neturėjo teisės teikti licencijuojamos veiklos paslaugų, todėl jų veikla buvo neteisėta, o vėliau pripažinta teisėta su visomis privilegijomis.

Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Vyriausybės nutarimas buvo suderintas su tuo metu galiojusi teisiniu reguliavimu – jis neįtvirtino naujų licencijų išdavimo pagrindų, o reglamentavo pereinamąjį laikotarpį įmonėms, kurios veiklą vykdė pagal galiojančius leidimus, kol nebuvo aiški licencijavimo tvarka. Teismas pažymėjo, kad šios įmonės jau turėjo teisėtus leidimus vykdyti veiklą, tad suteikus joms licencijas be konkurso nebuvo sukurtos nelygios konkurencijos sąlygos. Be to, visoms įmonėms, atitinkančioms nurodytas sąlygas, buvo taikoma vienoda tvarka. Konstitucinis Teismas nutarė, kad ginčijama nutarimo nuostata neprieštaravo nei Konstitucijai, nei įstatymams (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. rugsėjo 29 d. nutartis byloje Nr. 52/01).

Ši byla yra svarbus pavyzdys, kaip Konstitucinis Teismas subalansavo ūkinės veiklos kontrolės ir sąžiningos konkurencijos principus telekomunikacijų sektoriuje. Ji parodė, kad sąžiningos konkurencijos laisvė nėra absoliuti – tam tikrais atvejais valstybė turi teisę reguliuoti licencijavimo procesus, ypač pereinamaisiais laikotarpiais, siekdama stabilumo ir teisių lūkesčių apsaugos. Tokiu būdu buvo įtvirtinta konstitucinė doktrina, kad reguliavimo priemonės, kurios taikomos pereinamiesiems etapams ir apima objektyviai pagrįstus kriterijus, neprieštaruoja sąžiningos konkurencijos principui, jei užtikrina vienodą požiūrį į visus subjektus.

2015 m. sausio 15 d. Konstitucinis Teismas nutarimu byloje Nr. 6/2012 išnagrinėjo, ar Kelių transporto kodekso 17 straipsnio (2009 m. gruodžio 17 d. redakcija) 2 dalies 2 punktas neprieštaruoja Konstitucijos 29 straipsnio 1 daliai bei 46 straipsnio 1, 3 ir 4 dalims. Ši nuostata leido savivaldybėms pavesti keleivių vežimo viešąsias paslaugas konkrečiam vežėjui be konkurso, jei šis atitinka Europos Sąjungos Reglamento (EB) Nr. 1370/2007 nustatytus reikalavimus. Ginčas kilo Vilniaus apygardos administraciniam teismui suabejojus, ar toks reguliavimas nepažeidžia ūkio subjektų lygiateisiškumo ir sąžiningos

konkurencijos principo, ypač kai savivaldybių įmonėms suteikiamos privilegijos be galimybės kitiems rinkos dalyviams konkuruoti.

Pareiškėjas tvirtino, kad ginčijama nuostata sudaro prielaidas privilegijuoti savivaldybių įsteigtas įmones, kurios gauna teisę vykdyti keleivių vežimą nekonkuruodamos su privačiais vežėjais. Tai, pareiškėjo teigimu, paneigia sąžiningą konkurenciją ir riboja ūkinės veiklos laisvę, taip pat diskriminuoja privačius ūkio subjektus be pakankamo pagrindo. Jo manymu, nors viešųjų paslaugų užtikrinimas gali būti svarbus viešasis interesas, jis neturi būti įgyvendinamas iškreipiant konkurenciją ar pažeidžiant privačių subjektų teisę lygiomis sąlygomis dalyvauti paslaugų teikimo procese.

Konstitucinis Teismas pripažino, kad ginčijama teisės norma neprieštarauja Konstitucijai. Teismas pažymėjo, jog pagal ES reglamentą numatytos galimybės savivaldybėms pavesti paslaugų teikimą be konkurso tam tikromis sąlygomis, kai siekiama užtikrinti viešųjų paslaugų teikimą net ir komerciškai nepalankiomis sąlygomis. Teismas išaiškino, kad tokia išimtis galima tik jei nėra teikiamos privilegijos ir nėra diskriminuojami kiti rinkos dalyviai. Įstatymų leidėjas, nustatydamas dvi alternatyvas – konkursą arba tiesioginį paskyrimą – laikėsi Konstitucijos 46 straipsnio reikalavimų, užtikrindamas pusiausvyrą tarp konkurencijos ir visuomenės interesų. Spręsta, kad pareiga organizuoti viešąsias keleivių vežimo paslaugas savivaldybei nesuteikia absoliučios laisvės ignoruoti konkurenciją (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. sausio 15 d. nutartis byloje Nr. 6/2012).

Byla yra reikšminga, nes joje Konstitucinis Teismas dar kartą patvirtino, kad sąžiningos konkurencijos laisvė yra konstituciškai saugoma, tačiau ne absoliuti. Viešųjų paslaugų srityje, ypač kai kalbama apie paslaugas, kurių komerciniai subjektai nesutinka teikti dėl nuostolingumo, galima taikyti specialų reguliavimą. Tačiau toks reguliavimas galimas tik tuo atveju, jei nepažeidžiamas ūkio subjektų lygiateisiškumas ir valstybės institucijos nekuria nepagrįstų privilegijų. Tai byloje atsispindėjo kaip konstitucinė doktrina apie subalansuotą viešųjų paslaugų reguliavimą ir konkurencijos apsaugą.

2024 m. spalio 10 d. Konstitucinis Teismas nutarimu byloje Nr. 1/2024 išnagrinėjo klausimą dėl Vietos savivaldos įstatymo 55 straipsnio 3 dalies (2023 m. birželio 29 d. redakcijos) atitikties Konstitucijos 46 straipsnio 1, 3 ir 4 dalims, 120 straipsnio 2 daliai ir konstituciniam teisinės valstybės principui. Ginčas kilo iš Vilniaus apygardos administracinio teismo (nuo 2024 m. Regionų administracinis teismas) prašymo kontekste, kai buvo nagrinėjama byla dėl Konkurencijos tarybos nutarimo, kuriuo nutrauktas tyrimas dėl

savivaldybės sprendimų komunalinių paslaugų srityje. Pareiškėjas kėlė abejones, ar įstatymu, leidžiančiu savivaldybėms be konkurencijos ir be Konkurencijos tarybos sutikimo paversti viešųjų paslaugų teikimą savo įsteigtiems subjektams, nėra pažeidžiami sąžiningos konkurencijos ir ūkinės veiklos laisvės principai.

Pareiškėjas teigė, kad ginčijamas reguliavimas leidžia savivaldybėms diskriminuoti privačius ūkio subjektus ir suteikti privilegijas savo įsteigtoms įmonėms, nesuteikiant galimybės vykdyti konkurencingą atranką. Jo nuomone, tai pažeidžia Konstitucijos 46 straipsnio nuostatas, saugančias ūkinės veiklos laisvę, sąžiningą konkurenciją ir vartotojų interesus, taip pat prieštarauja Konstitucijos 120 straipsnio 2 daliai, numatančiai savivaldybių veikimo pagal įstatymų apibrėžtą kompetenciją laisvę, kuri vis dėlto nėra absoliuti. Pareiškėjas akcentavo, kad naujoji reguliavimo versija leidžia ignoruoti Konkurencijos įstatymo 4 straipsnį net ir tais atvejais, kai išimtis objektyviai nebūtina.

Konstitucinis Teismas pripažino, kad ginčijama nuostata prieštarauja Konstitucijai. Teismas pabrėžė, kad savivaldybės, organizuodamos viešųjų paslaugų teikimą, privalo paisyti ne tik teritorinės bendruomenės, bet ir visos valstybės viešojo intereso. Pagal Konstituciją leidžiama nukrypti nuo konkurencijos tik išimtiniais atvejais – kai tai būtina užtikrinti paslaugų prieinamumą, nepertraukiamumą ir kokybę, ir tik įvertinus, ar konkurencinė procedūra tikrai neįmanoma. Įstatymų leidėjas, suteikęs teisę nevykdyti konkurencijos sąlygų užtikrinimo visais atvejais, peržengė savo diskrecijos ribas ir pažeidė konstitucinį imperatyvą ginti sąžiningą konkurenciją bei rinkos dalyvių lygiateisiškumą (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2024 m. spalio 10 d. nutartis byloje Nr. 1/2024).

Ši byla yra vienas naujausių ir ryškiausių pavyzdžių, kaip Konstitucinis Teismas saugo konstitucinį sąžiningos konkurencijos principą. Joje įtvirtinta, kad net ir organizuojant viešąsias paslaugas – sritis, kuriose viešasis interesas ypač stiprus – negalima lengva ranka ignoruoti konkurencijos ir paversti viešojo sektoriaus įmonių privilegijuotomis. Sąžiningos konkurencijos laisvė suprantama kaip būtina ūkinės sistemos pamatinė vertybė, kurią galima riboti tik griežtai proporcingai ir tik esant objektyviam pagrindui. Taip šioje byloje sustiprinama konstitucinė doktrina, kad konkurencijos apsauga nėra deklaratyvi, o reikalauja aktyvaus teisinio įgyvendinimo net ir viešajame sektoriuje.

Visos išnagrinėtos bylos liudija nuoseklią Konstitucinio Teismo pastangą aiškinti ir stiprinti Konstitucijos 46 straipsnio 4 dalyje įtvirtintą sąžiningos konkurencijos laisvės principą kaip esminę Lietuvos ūkio sistemos dalį. Nuo 1999 m. sprendimų, kuriais buvo

pripažinta, kad laikinai leistinas konkurencijos ribojimas gali būti suderinamas su Konstitucija, jeigu tai daroma bendros tautos gerovei, iki naujausių nutarimų, kurie griežtai įpareigoja įstatymų leidėją ir savivaldybes konkurencijos išimtis taikyti tik išimtiniais atvejais – Konstitucinis Teismas pabrėžia, kad sąžininga konkurencija nėra vien ekonominė sąvoka, o konstitucinė vertybė, įpareigojanti viešąją valdžią kurti lygias sąlygas visiems ūkio subjektams.

Bylos parodė, kad sąžiningos konkurencijos principas nėra absoliutus, bet ir negali būti formaliai ignoruojamas – jis turi būti užtikrinamas net ir viešųjų paslaugų sektoriuje, net jei siekiama gyventojams teikti prieinamas, kokybiškas paslaugas. Teismas ne kartą pažymėjo, jog privilegijų suteikimas atskiriems ūkio subjektams, ypač be konkurencinių procedūrų, yra leistinas tik tuo atveju, kai objektyviai įrodoma, kad kitaip užtikrinti viešąjį interesą neįmanoma. Tokia doktrina ne tik sustiprina ūkinės veiklos laisvės ir vartotojų interesų apsaugą, bet ir įpareigoja valstybę veikti skaidriai bei racionaliai.

Galiausiai, šių bylų reikšmė slypi tame, kad jos padeda aiškiai parodyti: sąžininga konkurencija nėra kliūtis viešajai politikai, bet neatskiriama jos dalis. Konkurencijos apsauga skatina ne tik ekonominį efektyvumą – mažina kainas, gerina paslaugų kokybę, riboja monopolinę galią, bet ir prisideda prie socialinio teisingumo. Konstitucinis Teismas, nuosekliai plėtodamas Konstitucijos 46 straipsnio 4 dalies turinį, išryškina šią nuostatą kaip privalomą standartą, kuriuo turi vadovautis ne tik įstatymų leidėjas, bet ir vykdomoji valdžia bei savivaldybės institucijos. Taip konkurencijos apsauga tampa ne vien deklaracija, o realiu konstituciniu įsipareigojimu.

4. KONKURENCIJOS TARYBOS VAIDMUO IR KONKREČIOS PRAKTINĖS BYLOS

4.1. Konkurencijos tarybos vaidmuo

Konkurencijos taryba yra nepriklausoma institucija, atsakinga už konkurencijos teisės priežiūrą ir įgyvendinimą Lietuvoje. Jos pagrindinis vaidmuo – užtikrinti sąžiningą konkurenciją rinkoje, saugoti vartotojų interesus ir skatinti efektyvią ekonominę veiklą. Veikdama ir vadovaudamasi Konkurencijos įstatymu bei Europos Sąjungos konkurencijos taisyklėmis, Konkurencijos taryba vertina įmonių elgseną rinkoje ir kišasi tuomet, kai ši elgsena pažeidžia konkurencijos principus.

Konkurencijos taryba prižiūri, kaip ūkio ir viešojo administravimo subjektai laikosi konkurencijos taisyklių, tiria rinkas bei įmonių padėtį jose, vertina galimus konkurencijos pažeidimus ir taiko sankcijas. Ji nagrinėja koncentracijos sandorius, analizuoja teisės aktų poveikį konkurencijai, teikia siūlymus dėl jų keitimo, stebi konkurencijos situaciją rinkose ir bendradarbiauja su kitomis institucijomis. Taip pat vykdo švietėjišką veiklą ir atlieka kitas su konkurencijos priežiūra susijusias užduotis.

Apibendrinant, Konkurencijos taryba užima itin svarbią vietą konkurencijos teisės sistemoje – ji ne tik prižiūri, kaip laikomasi konkurencijos principų, bet ir aktyviai formuoja konkurencinę aplinką Lietuvoje. Vadovaudamasi Konkurencijos įstatymu, ši institucija vykdo įvairias funkcijas: nuo rinkos analizės, pažeidimų tyrimo ir sankcijų taikymo iki norminių teisės aktų vertinimo bei švietėjiškos veiklos. Tokia veiklos apimtis leidžia efektyviai identifikuoti tiek privataus, tiek viešojo sektoriaus veiksmus, galinčius riboti konkurenciją. Atsižvelgiant į tai, kad teorinis institucijos vaidmuo jau išanalizuotas, toliau bus aptartos konkrečios bylos, kuriose atsiskleidžia realūs Konkurencijos tarybos sprendimai ir jų reikšmė sąžiningos konkurencijos apsaugai.

4.2. Konkurencijos tarybos praktika

Konkurencijos taryba 2002 m. vasario 21 d. išnagrinėjo klausimą dėl AB „Lietuvos telekomas“ veiksmų teisėtumo, atsižvelgiant į Konkurencijos įstatymo 9 straipsnio 2 punkto nuostatas. Tyrimas buvo pradėtas gavus UAB „Interprova“ prašymą įvertinti, ar „Lietuvos telekomas“, užblokuodamas ISDN srauto ir telefono linijas, nepažeidžia konkurencijos teisės. Esminis ginčas kilo dėl to, ar pareiškėjo teikiama internetinė telefonija priskirtina prie paslaugų, kurias pagal tuo metu galiojusią teisę „Lietuvos telekomas“ turėjo teisę teikti išimtinai. Sprendžiant šį klausimą reikėjo įvertinti tiek nacionalinę teisę, tiek ES direktyvų ir Komisijos pozicijų taikymą.

Pareiškėjas, UAB „Interprova“, teigė, kad jo teikiamos internetinės telefonijos paslaugos nėra laikytinos balso telefonijos paslaugomis, nes jos perduodamos ne realiuoju laiku ir ne per fiksuoto telefono ryšio tinklą, o duomenų paketais per internetą. Bendrovė tvirtino, kad jos veikla nepažeidžia Telekomunikacijų įstatymo, o „Lietuvos telekomo“ sprendimas užblokuoti prieigą prie tinklo buvo neteisėtas ir riboja jos galimybę veikti rinkoje. Pasak pareiškėjo, tokie veiksmai ne tik pažeidė jo teises, bet ir trukdė sąžiningai

konkurencijai rinkoje, kurioje itin svarbu užtikrinti vartotojams daugiau paslaugų pasirinkimo galimybių.

Konkurencijos taryba, išanalizavusi situaciją, pripažino, kad „Lietuvos telekomas“ užėmė dominuojančią padėtį rinkoje ir, blokuodamas linijas, riboja konkurenciją. Tyrimo metu buvo nustatyta, kad UAB „Interprova“ teikiama paslauga neatitinka balso telefonijos apibrėžimo – ji neperduodama realiu laiku, nėra pagrįsta fiksuoto ryšio tinklu, todėl nepriskirtina prie paslaugų, kurias „Lietuvos telekomas“ turėjo teisę teikti išimtinai. Be to, buvo remtasi ir Europos Komisijos pozicija, kad tokios internetinės telefonijos paslaugos nepatenka į ribojamą reguliavimo sritį, o yra laikomos liberalizuota veikla. Todėl Konkurencijos taryba konstatavo, kad „Lietuvos telekomas“ pažeidė Konkurencijos įstatymo 9 straipsnio nuostatas (Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos 2002 m. vasario 21 d. nutarimas Nr. 2/b „Dėl AB „Lietuvos telekomas“ veiksmų atitikimo konkurencijos įstatymo 9 straipsnio 2 punkto reikalavimus“).

Ši byla svarbi tuo, kad joje išryškėjo sąžiningos konkurencijos laisvės apsaugos reikšmė. Net ir dominuojanti įmonė, turinti išimtinės teises tam tikrose srityse, negali piktnaudžiauti savo padėtimi, ribodama naujų paslaugų tiekėjus, ypač kai šios paslaugos nepriklauso jos išimtinėms kompetencijoms. Konkurencijos tarybos sprendimas aiškiai parodė, jog naujų technologijų atsiradimas negali būti stabdomas išlaikant monopolines pozicijas, o sąžiningos konkurencijos užtikrinimas tampa būtina sąlyga tiek inovacijoms, tiek vartotojų interesų apsaugai.

Konkurencijos taryba 2008 m. birželio 5 d. nutarimu vertino, ar Kauno miesto savivaldybės sprendimai, kuriais buvo atsisakyta sudaryti sutartį su UAB „Dzūtra“ dėl komunalinių (buitinių) atliekų surinkimo ir vežimo Kauno mieste, atitinka Konkurencijos įstatymo 4 straipsnio reikalavimus. Kauno miesto savivaldybė vietoje konkurso pasirinko be konkurencinės procedūros suteikti išimtinės teises UAB „Kauno švara“, savivaldybės kontroliuojamai įmonei. Šie sprendimai apribojo galimybę kitiems ūkio subjektams, tokiems kaip UAB „Dzūtra“, dalyvauti atliekų tvarkymo paslaugų teikime. Tokiu būdu kilo klausimas, ar savivaldybės sprendimai sudarė diskriminacines ir privilegijuojančias sąlygas, prieštaraujančias sąžiningos konkurencijos principui.

Pareiškėja, UAB „Dzūtra“, kreipėsi į savivaldybę su siūlymu sudaryti sutartį dėl mišrių komunalinių atliekų tvarkymo, tačiau gavo atsakymą, kad tokios teisės jau yra suteiktos UAB „Kauno švara“. UAB „Dzūtra“ teigė, kad toks išimtinio pavesties suteikimas be konkurso yra nepagrįstas ir riboja galimybes kitiems ūkio subjektams veikti rinkoje.

Pareiškėjos nuomone, savivaldybė privilegijavo vieną įmonę, pažeisdama konkurencijos sąlygas bei Konkurencijos įstatymo 4 straipsnį, kuriuo įtvirtinta valstybės institucijų pareiga užtikrinti sąžiningos konkurencijos laisvę.

Atlikusi papildomą tyrimą po Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimo, Konkurencijos taryba nustatė, kad atitinkama rinka yra mišrių komunalinių atliekų surinkimas ir vežimas Kauno miesto savivaldybėje. Konkurencijos taryba konstatavo, kad savivaldybės veiksmai – pavedimas UAB „Kauno švara“ vykdyti šią veiklą, nesuteikiant galimybės kitiems ūkio subjektams dalyvauti konkurencinėje atrankoje – sudarė nevienodas sąlygas veikti rinkoje ir tokiu būdu privilegijavo vieną ūkio subjektą, diskriminuodama kitus. Taip buvo pažeisti Konkurencijos įstatymo 4 straipsnio reikalavimai. Nors savivaldybė rėmėsi Atliekų tvarkymo įstatymu, taryba pažymėjo, kad įstatymas nesuteikia teisės savavališkai riboti konkurencijos be būtinos būtinybės ar pagrįsto teisės akto (Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos 2008 m. birželio 5 d. nutarimas Nr. 2S-10 „Dėl Kauno miesto savivaldybės veiksmų, atsisakant sudaryti sutartį su UAB „Dzūtra“ dėl komunalinių (buitinių) atliekų surinkimo ir vežimo Kauno mieste, atitikties Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo 4 straipsnio reikalavimams“).

Byla reikšminga tuo, kad aiškiai parodo, kaip savivaldos institucijos sprendimai gali pažeisti sąžiningos konkurencijos principą, jei be pagrįstos priežasties suteikiamos išimtinės teisės vienam ūkio subjektui. Tokie sprendimai ne tik riboja galimybes kitiems subjektams, bet ir iškreipia rinką, neleidžiant veikti konkurenciniam mechanizmui. Šioje byloje sąžiningos konkurencijos laisvė atsiskleidžia kaip konstituciškai saugoma vertybė, kurią turi užtikrinti visos valdžios institucijos. Kauno miesto savivaldybės sprendimai, suteikę monopolines teises be konkurencijos, prieštaravo Konstitucijos 46 straipsnio nuostatoms bei pačios valstybės pareigai skatinti ir saugoti sąžiningą konkurenciją rinkoje.

Konkurencijos taryba 2011 m. vasario 10 d. vertino, ar Trakų rajono savivaldybės sprendimas be konkurso pratęsti sutartį su UAB „Trakų rajono komunalinių įmonių kombinatas“ dėl komunalinių atliekų surinkimo ir vežimo paslaugų atitinka Konkurencijos įstatymo 4 straipsnio reikalavimus. Savivaldybė 2008 m. papildomu susitarimu aštuoneriems metams pratęsė anksčiau 2004 m. konkurso būdu sudarytą sutartį, taip suteikdama išimtinės teises vienai įmonei teikti atliekų tvarkymo paslaugas visoje Trakų rajono teritorijoje. Tyrimo metu buvo siekiama nustatyti, ar toks veiksmas nepažeidė sąžiningos konkurencijos laisvės, eliminuodamas kitų ūkio subjektų galimybes dalyvauti rinkoje.

Pareiškėja UAB „VSA Vilnius“ kreipėsi į savivaldybę, reikšdama susidomėjimą dalyvauti konkurse dėl atliekų tvarkymo paslaugų teikimo. Įmonė pažymėjo, kad turi patirties šioje srityje ir yra pirmoji įdiegusi pažangius sprendimus Vilniaus mieste. Tačiau Trakų savivaldybė informavo, jog konkursas nebus skelbiamas, nes galiojanti sutartis su dabartiniu operatoriumi yra pratęsta iki 2016 m. Pasak pareiškėjos, šis sprendimas buvo diskriminacinis, privilegijavo vieną ūkio subjektą ir neturėjo teisinio pagrindo, nes teisės aktai nereikalavo išimtinai tęsti sutarties be konkurso.

Konkurencijos taryba nustatė, kad sutarties pratęsimas be konkurencinės procedūros iš esmės užkirto kelią kitoms įmonėms dalyvauti rinkoje ir sudarė nevienodas konkurencijos sąlygas. Taryba pažymėjo, jog komunalinių atliekų rinkoje veikia ir kiti subjektai, o UAB „VSA Vilnius“ ne tik išreiškė norą, bet ir realiai galėjo konkuruoti dėl paslaugų teikimo. Kadangi Trakų rajono savivaldybė be objektyvaus ir teisės aktuose įtvirtinto pagrindo suteikė išimtinės teisės vienam subjektui, buvo konstatuotas Konkurencijos įstatymo 4 straipsnio pažeidimas. Teisinis reguliavimas savivaldybei nesuteikė teisės apriboti konkurencijos tokiu mastu, o teisė sudaryti ar pratęsti sutartis turi būti įgyvendinama laikantis skaidrumo, lygiateisiškumo ir nediskriminavimo principų (Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos 2011 m. vasario 10 d. nutarimas Nr. 2S-4 „Dėl Trakų rajono savivaldybės sprendimų, pavedant viešosios atliekų tvarkymo sistemos eksploatavimą ir plėtojimą vykdyti UAB „Trakų rajono komunalinių įmonių kombinatas“, atitikties Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo 4 straipsnio reikalavimams“).

Ši byla dar kartą pabrėžė, kad sąžiningos konkurencijos principas turi būti užtikrinamas ne tik privačių ūkio subjektų, bet ir viešojo administravimo institucijų veikloje. Trakų rajono savivaldybės atvejis iliustruoja, kaip sutarties pratęsimas be konkurencijos gali tapti privilegijavimo forma, kuri paneigia kitų rinkos dalyvių teises. Sąžiningos konkurencijos laisvė čia atsiskleidžia kaip būtinas reikalavimas siekiant skaidrumo, efektyvaus viešųjų paslaugų teikimo ir pusiausvyros tarp viešojo intereso ir laisvos rinkos principų. Bylos sprendimas rodo, jog valstybės institucijos taip pat turi pareigą ginti šią laisvę – tiek Konstitucijos 46 straipsnio, tiek Konkurencijos įstatymo prasme.

Konkurencijos taryba 2012 m. balandžio 26 d. nagrinėjo klausimą, ar Joniškio rajono savivaldybės sprendimai, kuriais be konkurso pavesta UAB „Joniškio komunalinis ūkis“ eksploatuoti komunalinių atliekų tvarkymo sistemą, atitinka Konkurencijos įstatymo 4 straipsnio reikalavimus. Tyrimas buvo pradėtas po AB „Specializuotas transportas“ skundo. Skunde buvo nurodyta, kad savivaldybė vienašališkai suteikė teisę savo valdomai įmonei

vykdyti atliekų surinkimą, rūšiavimą ir vežimą visame rajone, tuo pačiu pašalindama kitus ūkio subjektus iš rinkos. Atliekų tvarkymo taisyklės buvo pakeistos taip, kad paslaugų teikėju galėjo būti tik savivaldybės įmonė.

Pareiškėjas tvirtino, kad iki minėtų sprendimų priėmimo jis kartu su „Joniškio komunaliniu ūkiu“ buvo pasirašęs sutartį po viešo konkurso ir teikė atliekų surinkimo paslaugas. Tačiau vėliau, be jokios atrankos ar naujo konkurso, šios teisės buvo suteiktos vienai įmonei, taip diskriminuojant kitus paslaugų teikėjus. Pareiškėjo nuomone, savivaldybės veiksmai pažeidė Konkurencijos įstatymo 4 straipsnį, taip pat ir Konstitucijos nuostatas dėl lygiateisiškumo bei sąžiningos konkurencijos. Įmonė akcentavo, kad teikti paslaugas buvo pajėgi ir pasirengusi tai daryti.

Konkurencijos taryba pripažino, kad Joniškio rajono savivaldybės sprendimai sudarė išimtinės sąlygas vienai įmonei ir diskriminavo kitus potencialius paslaugų teikėjus. Buvo nustatyta, kad sprendimai buvo priimti be bet kokios konkurencinės procedūros, nors rinkoje veikė ir kiti subjektai. Atliekų tvarkymo taisyklėmis iš anksto buvo eliminuotos kitos įmonės – jose buvo aiškiai įtvirtinta, kad tik savivaldybės įmonė turi teisę teikti atitinkamas paslaugas. Taryba konstatavo, kad tokie sprendimai sudarė privilegijuotas sąlygas vienam ūkio subjektui, iš esmės užkertant kelią konkurencijai, todėl buvo pažeistas Konkurencijos įstatymo 4 straipsnis (Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos 2012 m. balandžio 26 d. nutarimas Nr. 2S-7 „Dėl Joniškio rajono savivaldybės sprendimų, pavedant UAB „Joniškio komunalinis ūkis“ eksploatuoti komunalinių atliekų tvarkymo sistemą, atitikties Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo 4 straipsnio reikalavimams“).

Byla ypač svarbi sąžiningos konkurencijos laisvės sampratai, nes rodo, kaip teisėkūra ir administraciniai sprendimai gali būti naudojami eliminuoti konkurenciją ir palikti rinką tik vienam subjektui. Sprendimas atskleidžia, kad net jei įstatymas leidžia pasirinkti savivaldybės valdomą įmonę, toks pasirinkimas turi būti pagrįstas būtinybe, o ne administracinio patogumo ar kontrolės sumetimais. Ši byla pabrėžia, jog sąžininga konkurencija reikalauja, kad visiems ūkio subjektams būtų užtikrintos realios ir vienodos galimybės dalyvauti rinkoje, o valstybės ar savivaldybių institucijos negali piktnaudžiauti savo diskrecija.

Konkurencijos taryba 2016 m. liepos 27 d. vertino, ar Trakų rajono savivaldybė įvykdė dar 2009 m. jai skirtus įpareigojimus dėl Konkurencijos įstatymo 4 straipsnio pažeidimų. Tuomet taryba buvo nustačiusi, kad savivaldybė, pavedusi UAB „Trakų paslaugos“ be konkurso vykdyti viešųjų teritorijų tvarkymo darbus, suteikė šiai įmonei

privilegiuotą padėtį ir diskriminavo kitus rinkos dalyvius. 2011 m. savivaldybė priėmė naują sprendimą, kuriuo panaikino ankstesnį pažeidimą formaliai, tačiau vėl, be jokios konkurencingos procedūros, pasirašė neterminuotą sutartį su ta pačia įmone dėl tų pačių paslaugų. Tyrimo klausimas buvo – ar šis „pakartotinas“ pavedimas panaikino konkurencijos iškraipymą, ar tik jį pratęsė nauja forma.

Savivaldybė ir UAB „Trakų paslaugos“ savo paaiškinimuose tvirtino, kad naujas pavedimas nepažeidžia įstatymų, nes jis pagrįstas Viešųjų pirkimų įstatymo 10 straipsnio 5 dalimi, leidžiančia vidaus sandorius. Be to, neva nuo 2009 m. nė viena kita įmonė nesikreipė dėl šių paslaugų teikimo. UAB „Trakų paslaugos“ teigė, kad paslaugos buvo pavestos vykdyti dėl savivaldybei pavestų viešųjų funkcijų, o pati įmonė turi reikiamus pajėgumus, veikia pigiai ir efektyviai. Taigi, jų požiūriu, tiek viešasis interesas, tiek teisės aktai buvo tinkamai įgyvendinti.

Konkurencijos taryba nusprendė kitaip. Ji konstatavo, kad Savivaldybė neįvykdė jai dar 2009 m. nustatytų įpareigojimų: konkurencijos sąlygų skirtumai išliko, nes net ir po formalaus senos sutarties nutraukimo buvo vėl išimtinai pasitelkta ta pati įmonė be konkurso. Konkurencijos taryba pabrėžė, jog vien vidaus sandorio kriterijų atitikimas pagal Viešųjų pirkimų įstatymą nėra pakankamas pagrindas, pateisinantis Konkurencijos įstatymo 4 straipsnio pažeidimą. Be to, LVAT praktika reikalauja, kad net ir tokiais atvejais būtų įvertinta galimo konkurencijos ribojimo apimtis, kas šiuo atveju nebuvo padaryta. Savivaldybės elgesys iš esmės neleido kitiems ūkio subjektams patekti į rinką, ir Konkurencijos taryba pripažino, jog įpareigojimai nebuvo įvykdyti (Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos 2016 m. liepos 27 d. nutarimas Nr. 2S-8 „Dėl Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos 2009 m. kovo 19 d. nutarimu Nr. 2S-7 „Dėl Trakų rajono savivaldybės tarybos sprendimų, pavedančių UAB „Trakų paslaugos“ vykdyti viešųjų teritorijų tvarkymo darbus, atitikties Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo 4 straipsnio reikalavimams“ nustatytų įpareigojimų nevykdymo“).

Ši byla pabrėžia vieną svarbiausių sąžiningos konkurencijos laisvės aspektų – formalus įstatymų ar rekomendacijų laikymasis negali būti naudojamas kaip priemonė išvengti konkurencijos. Net jeigu savivaldybė veikia pagal jai suteiktas teises, jos sprendimai turi būti vertinami ir pagal jų poveikį konkurencijos sąlygoms rinkoje. Byla rodo, kad viešųjų paslaugų teikimo organizavimas turi vykti atvirai, skaidriai ir sudarant sąlygas visiems rinkos dalyviams dalyvauti konkurencijoje. Konstitucijos 46 straipsnyje įtvirtinta

konkurencijos laisvė reiškia ne tik draudimą riboti konkurenciją, bet ir aktyvią pareigą ją saugoti – net tuomet, kai tai reikalauja papildomų pastangų iš viešojo sektoriaus institucijų.

Konkurencijos taryba 2019 m. birželio 4 d. nagrinėjo, ar Vilniaus miesto savivaldybės tarybos sprendimas perduoti naujai pastatytą baseiną S. Nėries g. 45A viešajai įstaigai „Sveikas miestas“ pažeidė Konkurencijos įstatymo 4 straipsnį. Savivaldybė nusprendė dvidešimties metų laikotarpiui patikėjimo teise perleisti baseino valdymą savo įsteigta viešajai įstaigai, nekonkurencingos atrankos būdu. Tyrimas buvo pradėtas reaguojant į Viešojo ir privataus sektorių partnerystės asociacijos ir VŠĮ „Plaukimas visiems“ skundus. Tyrimo metu nustatyta, kad VŠĮ „Sveikas miestas“ faktiškai vykdo ūkine veikla laikytiną komercinę baseino ir sporto paslaugų teikimą.

Pareiškėjai tvirtino, kad sprendimas perduoti baseiną savivaldybės įstaigai be jokios konkurencinės atrankos diskriminavo privačius rinkos dalyvius, kurie būtų buvę pajėgūs dalyvauti konkurse ir valdyti objektą. Jie teigė, kad Vilniaus savivaldybė neteisėtai išskyrė vieną subjektą – savo pačios įkurtą įstaigą – ir taip riboja sąžiningą konkurenciją baseinų ir sporto infrastruktūros valdymo rinkoje. Pareiškėjų teigimu, „Sveikas miestas“ vykdo ne tik savivaldybės funkcijas, bet ir komercinę veiklą: teikia mokamas paslaugas, nuomoja patalpas, organizuoja treniruotes, todėl ši veikla turi būti laikoma ūkine, kuriai taikytini konkurencijos teisės reikalavimai.

Konkurencijos taryba, išnagrinėjusi faktines aplinkybes, nustatė, kad baseino eksploatavimas apima ir komercinę veiklą, todėl negalima remtis argumentu, esą tai tik viešųjų funkcijų vykdymas. Taryba pažymėjo, kad komerciniai elementai – tokie kaip treniruočių paslaugos, sporto klubo veikla, bilietų ir abonementų pardavimas – sudarė reikšmingą veiklos dalį. Nors savivaldybė tvirtino, kad sprendimas yra susijęs su savivaldybės turto valdymu, Konkurencijos taryba konstatavo, jog patikėjimo teisės suteikimas vienam ūkio subjektui be konkurso sudarė nevienodas konkurencijos sąlygas. Dėl to buvo pripažinta, kad savivaldybė privilegijavo vieną subjektą, diskriminuodama kitus, o tai yra Konkurencijos įstatymo 4 straipsnio pažeidimas (Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos 2019 m. birželio 4 d. nutarimas Nr. 1S-67 „Dėl Vilniaus miesto savivaldybės tarybos 2018 m. liepos 4 d. sprendimo Nr. 1-1606 „Dėl baseino S. Nėries g. 45A perdavimo valdyti ir naudoti patikėjimo teise viešajai įstaigai „Sveikas miestas“ atitikties Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo 4 straipsnio reikalavimams“).

Ši byla ryškiai iliustruoja, kaip viešojo sektoriaus sprendimai, net jei formaliai jie priimami administruojant turtą ar vykdant funkcijas, gali lemti realius konkurencijos

iškraipymus. Sąžiningos konkurencijos laisvės principas reikalauja, kad ūkinės veiklos srityje būtų taikomos vienodos sąlygos visiems rinkos dalyviams, nepriklausomai nuo to, ar jie yra viešieji, ar privatūs subjektai. Šiame atvejuje pabrėžiama, kad net savivaldybės ar jos įstaigos privalo laikytis konkurencijos principų, kai jų veikla turi komercinį pobūdį. Tai sustiprina Konstitucijos 46 straipsnio nuostatų reikšmę ir užtikrina, kad valstybės ar savivaldybių sprendimai nebūtų naudojami kaip priemonė eliminuoti konkurenciją iš rinkos.

Konkurencijos taryba 2023 m. nagrinėjo UAB „Ekoliuks“ prašymą įvertinti, ar Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijos sprendimas pavesti ekologinės gamybos oficialią kontrolę išimtinai viešajai įstaigai „Ekoagros“ neprieštaruoja Konkurencijos įstatymo 4 straipsnio reikalavimams. Pareiškėjas teigė, kad šis sprendimas, patvirtintas žemės ūkio ministro įsakymu Nr. 3D-177, įtvirtino monopolines sąlygas ir paneigė galimybę kitiems ūkio subjektams vykdyti sertifikavimo veiklą. Ginčo esmė buvo tai, ar sprendimas, suteikiantis išimtinę teisę vienai viešajai įstaigai, pažeidė sąžiningos konkurencijos principus ekologinės gamybos kontrolės srityje.

Pareiškėjas nurodė, kad dar 2020 m. buvo pradėjęs akreditacijos procedūrą ir 2021 m. gavo akreditacijos pažymėjimą, tačiau dėl pakeistos teisinės aplinkos negalėjo pradėti sertifikavimo veiklos. Anot jo, iki tol Lietuvoje galiojo mišri kontrolės sistema, kurioje dalyvavo ir privatūs juridiniai asmenys, tačiau po teisės aktų pakeitimų šios galimybės buvo panaikintos, o visa kontrolė pavesta tik VŠĮ „Ekoagros“. Pareiškėjas teigė, kad tokia reguliavimo tvarka nebuvo būtina pagal Europos Sąjungos reglamentus, todėl neturėtų būti laikoma neišvengiama pagal įstatymus, o tai reiškia – konkurencijos laisvę ribojanti ir privilegijuojanti vienašališka sprendimų priėmimo praktika.

Konkurencijos taryba, remdamasi Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2022 m. spalio 27 d. sprendimu byloje dėl analogiško įsakymo (Nr. 3D-795), nusprendė nepradėti tyrimo. Tiek Konkurencijos taryba, tiek LVAT pabrėžė, kad ekologinės gamybos kontrolė yra reguliuojama specialiaisiais Europos Sąjungos teisės aktais, kurie numato galimybę valstybėms narėms pasirinkti vieną ar kelis kontrolės subjektus. Todėl Žemės ūkio ministerijos sprendimas pavesti kontrolės funkciją tik „Ekoagros“ nelaikytas privilegijuojančiu ar pažeidžiančiu Konkurencijos įstatymą – tai buvo laikyta teisėtu diskreciniu sprendimu pagal ES teisės suteiktas galias. Nors pareiškėjas kėlė papildomus klausimus dėl viešojo administravimo įgaliojimų ir vykdomos veiklos ekonominio pobūdžio, taryba juos pripažino neturinčiais reikšmės (Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos 2023 m. kovo 28 d. nutarimas Nr. 1S-43 „Atsisakyti pradėti tyrimą dėl Lietuvos Respublikos

Žemės ūkio ministerijos sprendimo, susijusio su ekologinės gamybos sertifikavimo sistema, atitiktis Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo 4 straipsnio reikalavimams“).

Ši byla atskleidžia ribą tarp nacionalinės konkurencijos teisės taikymo ir ES specialiojo reguliavimo srities. Nors pareiškėjas kėlė aktualius klausimus apie galimą monopolizavimą ir konkurencijos ribojimą, Konkurencijos taryba laikėsi pozicijos, kad kai sritis detalai reglamentuojama ES teisės, Konkurencijos įstatymas taikomas ribotai. Tačiau byla taip pat iškelia diskusiją apie tai, kiek ES teisės suteikta diskrecija gali būti naudojama nacionaliniu lygmeniu siekiant uždaryti rinką, ir kur baigiasi teisėta kontrolė bei prasideda konkurencijos laisvės pažeidimas. Tai subtilus pavyzdys, kaip sąžiningos konkurencijos laisvės samprata gali būti susidurianti su ES institucinės teisės viršenybės doktrina.

Visų nagrinėtų bylų analizė rodo, kad sąžiningos konkurencijos laisvės principas, įtvirtintas Konstitucijos 46 straipsnio 4 dalyje, nėra vien abstrakti nuostata – jis realiai taikomas praktikoje kaip konstitucinis įpareigojimas valstybės institucijoms ir savivaldybėms elgtis neutraliai, nediskriminuojant ūkio subjektų bei nesuteikiant jiems nepagrįstų privilegijų. Nuo klasikinių piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi atvejų (pvz., AB „Lietuvos telekomas“ byla), iki sprendimų, kai savivaldybės ar ministerijos administraciniais sprendimais privilegijuoja joms pavaldžias įstaigas (Kauno, Trakų, Joniškio savivaldybių atvejai, Žemės ūkio ministerijos sprendimas dėl „Ekoagros“) – visais šiais atvejais Konkurencijos taryba vertino, ar viešojo sektoriaus veiksmai nesukūrė nevienodų konkurencinių sąlygų rinkoje. Daugelyje atvejų buvo konstatuoti pažeidimai, nes tokie sprendimai atėmė galimybes konkuruoti kitoms įmonėms, net jei jos turėjo kompetencijos ir patirties.

Bylos svarbios tuo, kad jos formuoja aiškią praktinę ribą tarp teisėto viešųjų funkcijų įgyvendinimo ir neteisėto konkurencijos ribojimo. Jos rodo, kad net jei sprendimai formaliai priimami remiantis kitais įstatymais (pvz., Viešųjų pirkimų ar Viešojo administravimo įstatymu), jie vis tiek turi būti derinami su Konkurencijos įstatymo reikalavimais ir Konstitucijos 46 straipsnyje įtvirtintais principais. Kiekviena byla išryškina skirtingą problematiką – priverstinį rinkos uždarymą (Trakai, Joniškis), paslaugų suteikimą be konkurso (Vilniaus baseino byla), ar išimtinį reguliavimą ES teisės kontekste (ŽŪM ir „Ekoagros“). Tačiau visose jose bendra yra tai, kad valstybė arba savivalda turėjo pareigą ne tik nediskriminuoti, bet ir aktyviai saugoti konkurenciją kaip viešąjį gėrį.

Šios bylos padeda konkrečiai įgyvendinti Konstitucijos 46 straipsnio 4 dalį, kuri reikalauja, kad valstybė saugotų sąžiningos konkurencijos laisvę. Tai ne tik gynybinis, bet ir

pozityvus įpareigojimas – institucijos turi imtis veiksmų, kurie skatina konkurenciją, užtikrina vienodas galimybes patekti į rinką, riboja privilegijų teikimą be objektyvių priežasčių. Kartu šios bylos įtvirtina teisinės valstybės principą – nė vienas viešojo sektoriaus subjektas negali veikti taip, kad paneigtų konkurencinį teisingumą, net ir turėdamas diskrecijos ribas. Tai ypač aktualu pereinant nuo monopolinių sistemų prie atvirų, konkurencinių rinkų, kurios yra esminė demokratinės ir ekonomiškai tvarios visuomenės sąlyga.

5. LIETUVOS VYRIAUSIOJO ADMINISTRACINIO TEISMO IR LIETUVOS AUKŠČIAUSIOJO TEISMO VAIDMUO IR PRAKTINĖS BYLOS

5.1. Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo vaidmuo

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas (toliau – LVAT) atlieka esminį vaidmenį konkurencijos teisės srityje, nes veikia kaip galutinė instancija bylose, kuriose ginčijami Konkurencijos tarybos nutarimai ar taikytos sankcijos. Būtent LVAT sprendžia, ar konkurencijos priežiūros institucija tinkamai aiškino ir taikė teisės aktus, ar nepažeidė ūkio subjektų teisių. Per savo jurisprudenciją LVAT formuoja svarbią doktriną, kuri padeda apibrėžti, ką reiškia sąžininga konkurencija ir kokios elgesio formos yra laikomos antikonkurencinėmis. Tokiu būdu teismas užtikrina, kad viešasis konkurencijos interesas būtų apsaugotas nuo piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi ar neteisėtų susitarimų.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) taip pat prisideda prie konkurencijos teisės vystymo, nors jo kompetencija dažniausiai pasireiškia civilinių bylų kontekste – pavyzdžiui, nagrinėjant žalos atlyginimo reikalavimus dėl neteisėtų konkurencijos teisės pažeidimų. LAT aiškinimai yra svarbūs formuojant vienodą praktiką dėl įrodinėjimo standartų, žalos dydžio nustatymo ir priežastinio ryšio tarp pažeidimo ir patirtos žalos. Tokiu būdu LAT stiprina sąžiningos konkurencijos principą, užtikrindamas, kad ūkio subjektai, patyrę nuostolių dėl antikonkurencinio elgesio, galėtų veiksmingai ginti savo teises.

Abu teismai – LVAT ir LAT – kartu formuoja bendrą požiūrį į konkurencijos teisės taikymą. Jie nagrinėja tiek viešojo administravimo institucijų veiksmus, tiek ginčus tarp privačių ūkio subjektų. Tokia teismų sąveika padeda užtikrinti nuoseklią teismų praktiką, kurioje sąžiningos konkurencijos apsauga vertinama plačiai – kaip svarbi ekonominė vertybė

ir kaip Konstitucijoje įtvirtintas siekis. Teismai pabrėžia, kad laisva ir nuo iškraipymų apsaugota konkurencija yra būtina sąlyga veiksmingai rinkai ir vartotojų interesų apsaugai.

Galima teigti, kad tiek LVAT, tiek LAT sprendimai prisideda prie konkurencijos teisės aiškinimo gilinimo ir atnaujinimo, atsižvelgiant į kintančią ekonominę realybę, Europos Sąjungos teisės standartus bei naujas praktines situacijas. Teismai ne tik vertina konkrečius faktus, bet ir kuria precedentes, kurie tampa gairėmis tiek teisės taikytojams, tiek verslo subjektams. Tokiu būdu jie atlieka ne tik teisminę, bet ir normatyvią funkciją – padeda apibrėžti, kur baigiasi leistina konkurencija ir prasideda jos pažeidimas.

5.2. Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo praktika

Administracinėje byloje UAB „Bitė GSM“ ginčijo Ryšių reguliavimo tarnybos (RRT) 2003 m. sausio 29 d. sprendimo dalį, kuria bendrovei buvo pritaikyti apribojimai kaip ūkio subjektui, turinčiam didelę įtaką viešųjų judriojo telefono ryšio tinklų ir paslaugų rinkoje. Pareiškėjas neneigė savo, kaip reikšmingos įtakos turinčio subjekto, statuso, tačiau skundė pareigų ir įpareigojimų nustatymą, kaip netinkamai pagrįstą ir procedūriškai pažeidžiantį teisėtumo reikalavimus.

„Bitė GSM“ tvirtino, kad sprendimu taikyti apribojimai buvo neteisėti, nes nebuvo pagrįsti konkrečiomis rinkos sąlygomis, metodika nebuvo tinkamai patvirtinta, o sprendime nebuvo aiškiai motyvuota, kokie įpareigojimai taikytini ir kodėl. Pareiškėjas taip pat prašė kreiptis į Konstitucinį Teismą, nes, jo nuomone, Telekomunikacijų įstatymo normos galėjo prieštarauti Konstitucijos 29 ir 46 straipsniams bei teisinės valstybės principams.

Pirmosios instancijos teismas pripažino, kad tyrimas, kurio pagrindu taikyti įpareigojimai, buvo atliktas vadovaujantis netinkamai patvirtinta metodika, todėl sprendimo dalis, kuria „Bitei GSM“ taikyti apribojimai, buvo panaikinta. Tačiau LVAT, išnagrinėjęs apeliacinį skundą, konstatavo, kad metodika buvo taikyta pagal tuo metu galiojusias taisykles, sprendimas neprieštaravo įstatymams, o įpareigojimų taikymas rėmėsi įstatymu nustatyta atsakovo kompetencija. Todėl pirmosios instancijos sprendimas buvo iš dalies pakeistas – pareiškėjo skundas dėl įpareigojimų panaikinimo atmestas (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2003 m. rugsėjo 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵-701/2003).

Ši byla svarbi telekomunikacijų sektoriaus reguliavimo praktikai, nes atskleidžia, kaip valstybė taiko priemones siekdama užtikrinti konkurencijos veiksmingumą bei išvengti

dominavimo. Nors pareiškėjas siekė išvengti visų įpareigojimų taikymo, teismas pabrėžė, kad turint didelę įtaką rinkoje, būtina laikytis reguliavimo, užtikrinančio skaidrią ir sąžiningą konkurenciją. Konstitucinis ūkio veiklos reguliavimas čia įgyvendintas per įpareigojimų nustatymą stipriausiems rinkos žaidėjams, kad būtų apsaugoti kitų ūkio subjektų interesai ir vartotojų teisės.

2005 m. sausio 26 d. LVAT nagrinėtoje administracinėje byloje pareiškėja, individuali įmonė, ginčijo mokesčių administratorių sprendimus, kuriais jai apskaičiuotas pridėtinės vertės mokestis (toliau – PVM), bauda ir delspinigiai už tai, kad nesiregistravo PVM mokėtoja nuo to momento, kai jos pajamos per metus viršijo 100 000 litų ribą. Įmonė nurodė, kad visas pajamas gavo iš mokykloms teikiamų maitinimo paslaugų, todėl, jos nuomone, tokia veikla turėtų būti neapmokestinama PVM. Pirmosios instancijos teismas šiuos argumentus atmetė, nurodydamas, kad įmonė neturėjo teisės į minėtą lengvatą.

Pareiškėja teigė, kad vadovavosi iš seminarų gautais Pridėtinės vertės mokesčio įstatymo (toliau – PVMĮ) išaiškinimais, kuriuose buvo pateikta, jog maitinimo paslaugos, teikiamos švietimo įstaigų moksleiviams, gali būti neapmokestinamos PVM. Be to, pareiškėja akcentavo, kad diskriminacija atsiranda dėl to, kad maitinimo paslaugas teikiančioms mokykloms taikoma lengvata, o toms pačioms paslaugoms, teikiamoms tokiems pat paslaugų gavėjams – ne. Ji taip pat prašė kreiptis į Konstitucinį Teismą, kad šis įvertintų, ar PVMĮ 22 straipsnio 2 dalis neprieštarauja Konstitucijos 46 straipsnio 4 daliai, įtvirtinančiai sąžiningos konkurencijos apsaugą.

Teismas nurodė, kad PVMĮ 22 straipsnio nuostatos aiškiai apibrėžia, jog PVM lengvata taikoma tik juridiniams asmenims, turintiems teisę teikti švietimo ir mokymo paslaugas. Pareiškėja tokio statuso neturėjo, todėl nei 22 straipsnio 1, nei 2 dalis jai netaikytinos. LVAT konstatavo, kad mokesčių administratoriaus pozicija buvo pagrįsta – įmonė turėjo registruotis PVM mokėtoja nuo momento, kai jos pajamos viršijo ribą. Teismas taip pat atmetė prašymą kreiptis į Konstitucinį Teismą, kadangi nebuvo pagrindo konstatuoti, jog įstatymo nuostatos prieštarauja Konstitucijai. Apeliacinis skundas atmestas, pirmosios instancijos sprendimas paliktas nepakeistas (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2005 m. sausio 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴-118-2005).

Byla atskleidžia, kad mokestinės lengvatos, susijusios su švietimo paslaugomis, yra aiškiai atribotos pagal subjektus ir jų veiklos pobūdį. Skirtingas PVM taikymas priklausomai nuo to, kas teikia paslaugas – ar tai švietimo įstaiga, ar privatus tiekėjas – nėra laikytinas Konstitucijos saugomo sąžiningos konkurencijos principo pažeidimu. Teismas pažymėjo, kad

mokesčių sistema gali numatyti specifinius apmokestinimo režimus tam tikriems subjektams, jeigu tai pagrįsta viešuoju interesu. Šiuo atveju, lengvata taikoma švietimo įstaigoms kaip pelno nesiekiantiems subjektams, o ne komerciniams ūkio dalyviams. Tai parodo, kad valstybė taiko diferencijuotą reguliavimą, siekdama subalansuoti biudžeto interesus ir viešąją paslaugų prieigą, tačiau tai savaime nereiškia nesąžiningos konkurencijos skatinimo.

2007 m. lapkričio 10 d. LVAT nagrinėtoje administracinėje byloje Kauno miesto savivaldybė ginčijo Konkurencijos tarybos 2006 m. sausio 19 d. nutarimą Nr. 2S-3. Šiuo nutarimu buvo konstatuota, kad savivaldybė, pavedusi atliekų tvarkymo paslaugų teikimą tik savo kontroliuojamai įmonei UAB „Kauno švara“ ir atsisakiusi sudaryti sutartį su UAB „Dzūtra“, pažeidė Konkurencijos įstatymo 4 straipsnio reikalavimus. Taryba įpareigojo savivaldybę pakeisti tokius sprendimus taip, kad jie užtikrintų sąžiningos konkurencijos laisvę. Ginčas kilo dėl to, ar savivaldybė turėjo teisę be konkurso pavesti šias paslaugas tik vienam subjektui ir ar toks sprendimas gali būti pateisinamas įstatymų reikalavimais.

Kauno miesto savivaldybė teigė, kad toks sprendimas buvo priimtas vykdant Atliekų tvarkymo įstatymo 30 straipsnio 4 dalies nuostatas, kurios suteikia teisę pavesti atliekų tvarkymo sistemos eksploatavimą savivaldybės kontroliuojamai įmonei. Pasak savivaldybės, atliekų tvarkymas reikalauja didelių investicijų, yra būtinas visiems gyventojams ir negali būti užtikrintas konkurencijos sąlygomis. Ji pabrėžė, kad Konkurencijos įstatymas turi būti taikomas sistemiškai su kitais įstatymais ir negali paneigti specialiosios normos – tai yra pareigos užtikrinti atliekų surinkimą ir tvarkymą. Be to, savivaldybė manė, kad jos sprendimai nepažeidė kitų ūkio subjektų teisių, nes sprendimą priėmė dar galiojant senajai teisės aktų redakcijai.

Pirmosios instancijos teismas skundą atmetė, o Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas apeliacinį skundą tenkino iš dalies. Teismas pripažino, kad Atliekų tvarkymo įstatymas suteikia savivaldybei teisę pasirinkti vieną iš kelių paslaugos teikimo organizavimo būdų, tačiau tai daryti ji privalo taip, kad nebūtų pažeista sąžiningos konkurencijos laisvė. Išimtinių teisių suteikimas vienai įmonei gali būti pateisinamas tik tuo atveju, jei būtų pagrįsta, kad konkurencinis modelis neįmanomas arba neefektyvus. Šiuo atveju savivaldybė nepateikė jokių skaičiavimų, tyrimų ar kitų duomenų, kad tokia organizavimo forma buvo būtina ar racionali. Teismas pabrėžė, kad konkurencijos ribojimas galimas tik esant įstatymų reikalavimams, o šiuo atveju tokio pagrindo nebuvo konstatuota (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. lapkričio 10 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A²-32/2007).

Byla aktuali tuo, kad atskleidžia, kaip svarbu suderinti viešojo administravimo diskreciją su konstitucine pareiga saugoti sąžiningos konkurencijos laisvę. Net ir tokiose srityse kaip komunalinių paslaugų teikimas, kur valstybė ar savivaldybė turi pareigą užtikrinti visuomenės poreikius, negalima automatiškai eliminuoti konkurencijos. Teismas pabrėžė, kad sąžiningos konkurencijos apsauga, įtvirtinta Konstitucijos 46 straipsnyje ir detalizuota Konkurencijos įstatymo 4 straipsnyje, yra privaloma net ir tuomet, kai sprendimus priima viešasis sektorius. Šioje byloje buvo aiškiai įvertinta, kad sprendimas proteguoti savivaldybės įmonę, nesant išsamiai pagrįstų priežasčių, yra konkurencijos iškraipymas, todėl tokia praktika negali būti toleruojama teisinėje valstybėje.

2011 m. balandžio 18 d. administracinėje byloje Nr. A-822-270/2011 buvo nagrinėtas UAB „Utilsa“ apeliacinis skundas dėl Aplinkos apsaugos agentūros sprendimo, kuriuo ši iš esmės atsisakė uždrausti kitiems ūkio subjektams išvežti pavojingas atliekas – dienos šviesos lempas ir kitas atliekas, turinčias gyvsidabrio – iš Lietuvos Respublikos teritorijos. Pareiškėjas teigė, kad tokia praktika prieštarauja tiek Lietuvos tarptautiniams įsipareigojimams, tiek jo, kaip pavojingų atliekų tvarkytojo, teisėms ir interesams, nes sąlygoja nesąžiningą konkurenciją, leidžiant kitoms įmonėms užsiimti atliekų vežimu į Latviją, kai tuo tarpu jis pats turi technines galimybes jas šalinti Lietuvoje.

Pareiškėjas argumentavo, kad jis turi licencijas pavojingų atliekų, įskaitant gyvsidabrio turinčias atliekas, šalinimui Lietuvos teritorijoje, naudoja patentuotą mobilųjį įrenginį DOMAS-01, kuris leidžia atliekas tvarkyti vietoje, išvengiant papildomo transportavimo. Jis teigė, jog kiti subjektai nesilaiko artimumo principo, nes atliekos be būtino pagrindimo vežamos į Latviją, nors šalies viduje yra pajėgumų jas tvarkyti. Taip pat tvirtino, kad Aplinkos apsaugos agentūra neįvertino visų reikšmingų aplinkybių ir formaliai priėmė sprendimus, sudarančius nelygias konkurencines sąlygas. Pareiškėjas prašė panaikinti agentūros sprendimą ir uždrausti išduoti leidimus tokiam išvežimui ateityje.

Teismai atmetė pareiškėjo reikalavimus. Pirmosios instancijos teismas konstatavo, kad leidimai buvo išduoti atliekų naudojimui (perdirbimui), o ne šalinimui, todėl pareiškėjo turimos licencijos šiai veiklai netaikytinos. Apeliacinės instancijos teismas iš esmės pritarė šiai pozicijai ir nurodė, kad pagal Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą Nr. 1013/2006 bei Bazelio konvenciją, kompetentinga institucija turi teisę, bet ne pareigą, prieštarauti tokiam atliekų vežimui. Teismas pažymėjo, kad nėra įrodymų, jog Latvijoje vykdomas perdirbimas būtų mažiau aplinkai saugus nei Lietuvoje, o nacionaliniai teisės aktai nesuteikia pagrindo teismui uždrausti agentūrai išduoti tokius leidimus. Be to, konstatuota, jog

draudimas išvežti atliekas tik vienam ūkio subjektui suteiktą nepagrįstą konkurencinį pranašumą, kuris prieštarautų Konstitucijos 46 straipsnyje įtvirtintam sąžiningos konkurencijos principui (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. balandžio 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-270/2011).

Byla išryškina svarbų principą – sąžiningos konkurencijos apsauga reiškia ne tik pareigą užtikrinti vienodas sąlygas ūkio subjektams, bet ir draudimą naudotis reguliaciniais mechanizmais kaip priemone eliminuoti konkurentus. Pareiškėjo siekis uždrausti kitų įmonių veiklą, grindžiamas jo pačio interesais, teismų buvo įvertintas kaip bandymas įgyti monopolinę padėtį. Šiuo atveju valstybė, pasitelkusi aplinkosaugos reguliavimą, išlaikė pusiausvyrą tarp vidaus tvarkymo skatinimo ir laisvo prekių bei paslaugų judėjimo Europos Sąjungoje. Sąžiningos konkurencijos principas čia atsispindi per atsisakymą riboti kitų subjektų veiklą be pakankamo teisinio pagrindo ar objektyvaus būtinumo.

2017 m. liepos 20 d. LVAT nutartyje administracinėje byloje Nr. AS-483-822/2017 išnagrinėjo pareiškėjo E. M. atskirąjį skundą dėl Klaipėdos apygardos administracinio teismo 2017 m. balandžio 18 d. nutarties, kuria buvo atsisakyta priteisti bylinėjimosi išlaidas už teisinės paslaugas, suteiktas ne advokato ar advokato padėjėjo. Byla kilo iš ginčo dėl Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos sprendimų dėl tėvystės pašalpos panaikinimo, tačiau pareiškėjo skundas pirmosios instancijos teisme buvo patenkintas. Kilęs ginčas susijęs su tuo, ar gali būti priteistos išlaidos juridiniam asmeniui už teisinės paslaugas, suteiktas administracinėje byloje, kai paslaugų teikėjas nėra advokatas ar jo padėjėjas.

Pareiškėjas E. M. nurodė, kad jam teisinės paslaugas suteikė VšĮ „Karių teisių gynimo centras“, su kuriuo buvo sudaryta paslaugų teikimo sutartis. Pareiškėjas teigė, kad Konstitucijos 46 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta sąžiningos konkurencijos laisvė reiškia ir teisę rinktis teisinių paslaugų teikėją, todėl reikalavimas, jog bylinėjimosi išlaidos būtų atlyginamos tik tada, kai paslaugas teikė advokatas ar jo padėjėjas, sudaro nepagrįstą ribojimą ir monopolizuoja teisinę rinką. Jis taip pat prašė kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl galimo ABTĮ 40 straipsnio 5 dalies prieštaravimo Konstitucijai bei priteisti 385 Eur bylinėjimosi išlaidų.

Teismas šių argumentų netenkino. Teisėjų kolegija nurodė, kad administraciniame procese teisė reikalauti bylinėjimosi išlaidų atlyginimo už teisinės paslaugas siejama tik su profesionalių atstovų – advokatų ar jų padėjėjų – paslaugomis. Kiti atstovai gali gauti išlaidų atlyginimą tik tuo atveju, jei jų veikla nesusijusi su teisinių paslaugų teikimu. Atsižvelgdamas į tai, teismas konstatavo, kad VšĮ „Karių teisių gynimo centras“ teikė būtent

teisines paslaugas, todėl išlaidos už šių paslaugų teikimą neatitinka ABTĮ reikalavimų. Teismas atmetė prašymą kreiptis į Konstitucinį Teismą, pabrėždamas, kad galiojantys įstatymai aiškiai reglamentuoja bylinėjimosi išlaidų priteisimo ribas ir jose neįžvelgta prieštaravimų konstituciniams principams (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. liepos 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS-483-822/2017).

Byla aktuali konkurencijos ir teisinių paslaugų rinkos santykio kontekste, nes joje tiesiogiai kilo klausimas, ar valstybės nustatyti profesiniai reikalavimai teisinių paslaugų teikėjams gali būti laikomi nepagrįstu konkurencijos ribojimu. Teismas išaiškino, kad sąžiningos konkurencijos laisvė, įtvirtinta Konstitucijos 46 straipsnyje, nereiškia visiško laisvumo teikti specializuotas paslaugas be nustatyto kvalifikacinio pagrindo. Priešingai – profesionalaus atstovavimo reikalavimas grindžiamas siekiu užtikrinti kokybišką teisinių paslaugų teikimą ir tinkamą proceso vedimą. Ši byla parodė, kad teisingumo vykdymas yra neatsiejamas nuo kvalifikuoto teisinio atstovavimo, o valstybės nustatyti ribojimai nėra laikytini konkurencijos pažeidimu, jei jie siejami su viešuoju interesu ir teisės viršenybe.

2023 m. spalio 18 d. LVAT nutartyje administracinėje byloje Nr. eAS-628-629/2023 nagrinėjo UAB „Kauno liftai“ atskirąjį skundą dėl Vilniaus apygardos administracinio teismo 2023 m. rugsėjo 19 d. nutarties, kuria atsisakyta taikyti reikalavimo užtikrinimo priemonę – laikinai sustabdyti Konkurencijos tarybos 2023 m. liepos 26 d. nutarimo, leidžiančio vykdyti koncentraciją, galiojimą. Pareiškėjas siekė išsaugoti esamą padėtį iki kol teismas išnagrinės jo skundą dėl viso minėto nutarimo panaikinimo, manydamas, kad be šios priemonės jis patirs sunkiai atitaisomą žalą – privalės perleisti teisėtai įgytą verslo dalį, kurios vėliau nebegalės susigrąžinti.

Pareiškėjas tvirtino, kad koncentraciją įvykdė teisėtai dar 2021 m., o įsipareigojimus Konkurencijos tarybai pasiūlė tik siekdamas išvengti dar didesnės žalos – koncentracijos uždraudimo. Jis teigė, kad reikalavimo užtikrinimo priemonės taikymas būtinas siekiant apsaugoti teisėtai įgytą nuosavybę ir užtikrinti interesų pusiausvyrą, nes vykdant Konkurencijos tarybos nutarimą jam tektų perleisti dalį verslo be aiškių garantijų, jog ši nuosavybė būtų grąžinta net ir tuo atveju, jei teismas patenkintų jo skundą. Anot pareiškėjo, tai reikštų tiek ūkinės veiklos laisvės, tiek nuosavybės teisės pažeidimą, o tokia padėtis prieštarautų Konstitucijos 46 straipsnio apsaugai.

Vilniaus apygardos administracinis teismas, o vėliau ir apeliacinės instancijos teismas, pareiškėjo prašymą atmetė. Teismas konstatavo, kad pareiškėjas savanoriškai prisiėmė įsipareigojimus Konkurencijos tarybai mainais į leidimą vykdyti koncentraciją. Be

to, jis nepateikė konkrečių įrodymų, jog neįvykdžius prašomos priemonės būtų padaryta neatitaisoma žala ar, kad nuosavybės praradimas būtų neištaisomas. Teismas taip pat pažymėjo, kad skundžiamas nutarimas buvo priimtas siekiant išvengti dominuojančios padėties sukūrimo arba reikšmingo konkurencijos ribojimo rinkose, todėl jo vykdymo sustabdymas sukeltų neigiamų pasekmių viešajam interesui. Konkurencijos tarybos nutarimas vertintas kaip priemonė užtikrinanti tiek efektyvų viešojo intereso gynimą, tiek konkurencijos apsaugą (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2023 m. spalio 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-628-629/2023).

Ši byla išryškina reikšmingą pusiausvyrą tarp privataus ūkio subjekto teisių ir viešojo intereso užtikrinti sąžiningą konkurenciją. Nors pareiškėjas rėmėsi ūkinės veiklos laisvės ir teisėtos nuosavybės apsaugos principais, teismas pabrėžė, kad šios teisės nėra absoliučios – jos gali būti ribojamos, jei tai daroma proporcingai ir teisėtu tikslu, t. y., siekiant išvengti konkurencijos iškraipymo. Konstitucijos 46 straipsnyje įtvirtintas sąžiningos konkurencijos laisvės principas čia įgauna aiškią formą – net ir teisėtai įgyta nuosavybė turi būti valdoma taip, kad nebūtų pažeistas rinkos balansas ar sukurtos prielaidos dominuojančiai padėčiai. Teismo pozicija parodo, kad viešosios vertybės konkurencijos srityje yra itin jautrios, todėl institucijų sprendimų vykdymo stabdymas galimas tik išimtiniais atvejais, kai rizika žalos atsiradimui yra aiškiai įrodyta ir viršija viešojo intereso apsaugos svarbą.

Analizuotos bylos atskleidžia, kaip sąžiningos konkurencijos laisvės principas, įtvirtintas Konstitucijos 46 straipsnio 4 dalyje, formuojamas ir įgyvendinamas skirtinguose sektoriuose: nuo telekomunikacijų, viešųjų paslaugų, mokesčių, aplinkosaugos iki koncentracijų kontrolės. Jose ryškiai matyti teismų nuoseklumas vertinant, kad šis konstitucinis principas reikalauja ne tik laisvės veikti rinkoje, bet ir pareigos viešajam sektoriui neteikti nepagrįstų privilegijų, neužkirsti kelio sąžiningai konkurencijai bei užtikrinti, jog viešojo administravimo sprendimai būtų proporcingi, skaidrūs ir pagrįsti.

Bylose, kuriose sprendimus priėmė savivaldybės ar kitos viešojo administravimo institucijos, teismai pabrėžė, kad net ir teisėta diskrecija turi būti derinama su pareiga nediskriminuoti rinkos dalyvių. Pavyzdžiui, „Kauno švara“ ar „Kauno liftai“ bylose viešosios institucijos buvo įpareigosios nepažeisti konkurencijos vien tuo pagrindu, kad jos siekia veiksmingumo ar socialinių tikslų. Teismai atkreipė dėmesį, kad sąžininga konkurencija gali būti apribota tik išimtiniais atvejais, kai tai objektyviai būtina ir aiškiai pagrįsta.

Savo ruožtu bylose dėl koncentracijų kontrolės ar leidimų, susijusių su įsipareigojimais (kaip „Kauno liftai“ ar „Utilsa“ bylose), suformuluota svarbi pozicija:

valstybė turi teisę reguliuoti ir net riboti ūkio subjektų veiksmus konkurencijos apsaugos tikslu, tačiau toks reguliavimas privalo būti proporcingas ir turi nepažeisti teisėtai įgytų teisių be aiškaus pagrindo. Tokiu būdu Konstitucijos 46 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta nuostata tampa gyvybiška ne tik kaip apsaugos mechanizmas nuo valstybės protekcionizmo, bet ir kaip būtina sąlyga efektyviai, skaidriai ir atsakingai rinkos sistemai, kurioje nei viešasis, nei privatus interesas neturi tapti dominuojančiu be kontrolės.

5.3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika

2005 m. balandžio 25 d. LAT priėmė nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-223/2005, kurioje sprendė ginčą dėl galimos nesąžiningos konkurencijos tarp dviejų ekspedicines paslaugas teikiančių įmonių – UAB „Ekspedita“ ir UAB „Chemtransa“. Ieškovas nurodė, kad penki jo darbuotojai per labai trumpą laiką perėjo dirbti pas atsakovą, o tai, jo manymu, buvo organizuotas veiksmas, siekiant pakenkti įmonės veiklai. UAB „Ekspedita“ teigė patyrusi žalą dėl darbuotojų perėjimo, sumažėjusios apyvartos bei klientų netekimo, todėl prašė priteisti 30 000 Lt žalos atlyginimą.

Ieškovas argumentavo, kad darbuotojų perėjimas įvyko neatsitiktinai – tai esą buvo koordinuoti veiksmai, skatinantys nutraukti darbo sutartis. Be to, pažymėta, kad kai kurie darbuotojai turėjo svarbių kontaktų su klientais, o jų naudoti telefonų numeriai, žinomi klientams, buvo perrašyti naujam darbdaviui. Kasaciniame skunde ieškovas rėmėsi ir tuo, kad byloje buvo pateikta netiesioginių įrodymų apie kvietimus pereiti į kitą įmonę, tačiau teismai šių įrodymų tinkamai neįvertino ir pažeidė įrodymų vertinimo bei įrodinėjimo naštos paskirstymo taisykles.

LAT pripažino, kad žemesnių instancijų teismai neatskleidė bylos esmės – nepakankamai tyrė aplinkybes ir nesivadovavo visų įrodymų visuma. Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad sprendžiant dėl nesąžiningos konkurencijos, turi būti įvertinta ne tik formali darbuotojų pozicija, bet ir aplinkybės, susijusios su jų elgesiu prieš darbo sutarties nutraukimą, perėjimo į konkuruojančią įmonę laikas, vadovų ryšiai ir kiti netiesioginiai faktai. Dėl šių priežasčių apeliacinės instancijos teismo nutartis buvo panaikinta, o byla grąžinta nagrinėti iš naujo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-223/2005).

Šios bylos svarba slypi jos indėlyje į teismų praktiką dėl sąžiningos konkurencijos ribų – pabrėžiama, kad konkurencija darbo rinkoje savaime nėra neteisėta, tačiau peržengus

ribą, kai darbuotojų perviliojimas tampa tyčiniu žalingu veiksmu, pažeidžiamos Konkurencijos įstatymo nuostatos. Byla parodo, kaip svarbu įrodymų visuma ir subalansuotas požiūris tarp darbuotojų mobilumo laisvės bei įmonių teisės veikti sąžiningos konkurencijos sąlygomis.

2010 m. vasario 1 d. LAT priėmė nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-14/2010, kurioje sprendė ginčą tarp ŽŪB „Minaičiai“ ir AB „Žemaitijos pienas“ dėl vienašalio pieno pirkimo – pardavimo sutarties nutraukimo teisėtumo. Ginčas kilo dėl to, kad atsakovas vienašališkai sumažino pieno supirkimo kainą ir, ieškovui nesutikus su naujomis sąlygomis, nutraukė sutartį, remdamasis Tipinių pieno pirkimo – pardavimo sutarčių 32 punktu. Ieškovas siekė šį nutraukimą pripažinti negaliojančiu, remdamasis tuo, kad toks atsakovo elgesys pažeidė įstatymų reikalavimus ir šalių pasirašytą susitarimą.

Ieškovas argumentavo, kad 2008 m. liepos 16 d. buvo sudaryta nauja pieno pirkimo – pardavimo sutartis su priedu, kuriame buvo aiškiai nustatyta, jog pieno kaina gali būti keičiama tik abipusiu šalių sutarimu ir tik esant konkrečioms sąlygoms rinkoje. Šis priedas buvo sudarytas po šalių taikos sutarties kitoje byloje, todėl ieškovas laikė jį esmine bendradarbiavimo tęstinumo sąlyga. Atsakovui vienašališkai pakeitus kainą ir nutraukus sutartį, ieškovas laikė tai pažeidimu – tiek dėl imperatyviųjų įstatymų normų, tiek dėl šalių pasirašyto susitarimo. Ieškovas pabrėžė, kad atsakovas nepateikė jokių objektyvių priežasčių, kodėl būtų reikėję keisti kainą, taip pat nepagrindė savo siūlymo dėl kainos mažinimo.

LAT iš esmės paliko galioti apeliacinės instancijos teismo nutartį, kuria buvo pripažinta, jog vienašalis sutarties nutraukimas buvo neteisėtas. Teismas konstatavo, kad Tipinių pieno pirkimo – pardavimo sutarčių sąlygų 32 punktas, leidžiantis vienašališkai nutraukti sutartį, yra imperatyvus ir negali būti pakeistas šalių susitarimu. Tačiau net ir turėdamas tokią teisę, atsakovas privalėjo elgtis sąžiningai, proporcingai ir nepažeisti kitos šalies teisėtų interesų. Teismas pažymėjo, kad vienašalis nutraukimas yra išimtinis gynimo būdas ir gali būti taikomas tik esant realiam pagrindui. Kadangi atsakovas nepateikė motyvų, kodėl tolesnis sutarties vykdymas esama kaina pažeistų jo interesus, o ieškovas buvo padaręs atsakovui nuolaidų anksčiau, nutraukimas buvo pripažintas pažeidžiančiu šalių pusiausvyrą ir sąžiningumo principą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-14/2010).

Ši byla svarbi dėl savo precedento vertės, aiškinant, kaip turėtų būti taikomos imperatyvios normos santykiuose tarp stipresnių ir silpnesnių rinkos dalyvių. Nors vienašalis sutarties nutraukimas yra galimas, tai nereiškia, kad tokia teisė gali būti įgyvendinama

savavališkai. Byla parodė, kad sąžiningos konkurencijos laisvė nėra absoliuti ir turi būti vertinama kartu su bendradarbiavimo, kooperavimosi ir proporcingumo principais. Tai itin aktualu žemės ūkio sektoriuje, kuriame valstybė siekia subalansuoti stipresnių rinkos dalyvių įtaką, saugodama mažesnius gamintojus nuo piktnaudžiavimo.

2010 m. gegužės 17 d. LAT priėmė nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-207/2010, kurioje buvo nagrinėjamas ginčas tarp likviduojamos UAB „Klevo lapas“ ir AB „ORLEN Lietuva“ dėl žalos atlyginimo už tariamai nesąžiningos konkurencijos veiksmus. Ieškovas siekė prisiteisti per 36 mln. litų žalos, kuri, jo teigimu, atsirado dėl to, kad atsakovas suteikė išskirtines nuolaidas tik tam tikroms užsienio bendrovėms, o tai dirbtinai sukūrė nepalankias sąlygas ieškovui toliau prekiauti naftos produktais ir konkuruoti rinkoje.

Ieškovas nurodė, kad atsakovas, turėdamas dominuojančią padėtį rinkoje, taikė diskriminacines sąlygas – keturioms bendrovėms suteikė 60 Lt/t nuolaidas, neatsižvelgdamas į perkamų produktų kiekius, o ieškovui tokių sąlygų nesuteikė. Be to, atsakovas vienašališkai nutraukė tarp šalių sudarytą tiekimo sutartį, neįspėjęs prieš 30 dienų, kaip buvo numatyta sutartyje. Ieškovas teigė, kad dėl šių veiksmų buvo visiškai sutrikdyta jo ūkinė veikla, prarasti klientai ir pardavimai, o tai lėmė bendrovės bankrotą.

Teismai visų instancijų atmetė ieškinį. Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad nors Konkurencijos taryba ir buvo nubaudusi atsakovą už Konkurencijos įstatymo 9 straipsnio pažeidimą, ieškovo nurodyta žala (kaip negautos pajamos) nebuvo pakankamai susijusi su atsakovo veiksmais. Teismas pažymėjo, kad didžioji dalis ieškovo skolų susidarė dar iki atsakovo sprendimo taikyti nuolaidas, o įmonė jau buvo nemoki. Taigi nebuvo pakankamo priežastinio ryšio tarp atsakovo konkurencijos teisės pažeidimo ir ieškovo nuostolių, o tai reiškė, kad nėra visų būtinų sąlygų civilinei atsakomybei taikyti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gegužės 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-207/2010).

Ši byla yra reikšminga tuo, kad išryškina skirtumą tarp konkurencijos teisės pažeidimo fakto ir galimybės reikalauti žalos atlyginimo civiline tvarka. Ji parodo, kad net ir esant nustatytam nesąžiningos konkurencijos veiksmui, ieškovas privalo įrodyti aiškų priežastinį ryšį tarp pažeidimo ir patirtos žalos. Sąžiningos konkurencijos laisvė šiuo atveju buvo aiškinama ne tik kaip draudimas diskriminacijai rinkoje, bet ir kaip reikalavimas pagrįstai įvertinti žalos faktą bei jo ryšį su nesąžiningais veiksmais, kad nebūtų piktnaudžiaujama konkurencinės teisės apsauga komercinių ginčų kontekste.

2013 m. gruodžio 11 d. LAT priėmė nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-650/2013, kurioje sprendė ginčą tarp RUAB „Urbico“ ir „Nordea Bank Finland Plc“ Lietuvos skyriaus dėl sandorių pripažinimo niekiniais. Ieškovas teigė, kad tarp šalių sudaryta kredito sutartis faktiškai lėmė koncentracijos susidarymą – atsakovas įgijo vienasmenę neigiamą kontrolę, t. y. teisę vetuoti svarbiausius bendrovės sprendimus. Kadangi apie šią koncentraciją nebuvo pranešta Konkurencijos tarybai ir nebuvo gautas leidimas, ieškovas prašė pripažinti kredito sutartį, taip pat su ja susijusias išvestines sutartis (palūkanų, įkeitimo ir reikalavimo perleidimo), niekinėmis ir taikyti restituciją.

Ieškovas argumentavo, kad kredito sutarties sąlygos faktiškai apribojo bendrovės galimybes veikti savarankiškai: be atsakovo sutikimo ieškovas negalėjo investuoti, įkeisti turto, keisti verslo struktūros ar net išmokėti dividendų. Be to, visos ieškovo akcijos buvo įkeistos bankui, todėl pastarasis galėjo daryti lemiamą įtaką ir akcininkų sudėčiai. Ieškovas rėmėsi Europos Komisijos pranešimu dėl koncentracijos kontrolės, aiškindamas, kad tokio pobūdžio sąlygos reiškia negatyvios (blokuojančios) kontrolės įgijimą. Kadangi šiai koncentracijai nebuvo gautas Konkurencijos tarybos leidimas, buvo pažeistos Konkurencijos įstatymo imperatyviosios normos. Taip pat ieškovas tvirtino, kad kai kurie sandoriai (pvz., palūkanų sutartis) buvo sudaryti be akcininkų pritarimo, todėl laikytini niekiniais ir Civilinio Kodekso pagrindu.

LAT paliko galioti pirmosios instancijos sprendimą, kuriuo buvo konstatuota, kad ieškovas pagrįstai laikė, jog bankas įgijo vienasmenę kontrolę, sudariusią koncentraciją. Teismas nurodė, kad teisė vetuoti sprendimus, kurie yra esminiai bendrovės veiklai, suteikia galimybę daryti lemiamą įtaką ir tai laikytina koncentracija pagal tiek nacionalinę, tiek ES teisę. Svarbu ir tai, kad kontrolė buvo ilgalaikė – net 10 metų. Kadangi apie tokios koncentracijos susidarymą nebuvo informuota Konkurencijos taryba ir nebuvo gautas leidimas, buvo pažeistos Konkurencijos įstatymo nuostatos, o sandoriai, kuriais įgyta tokia kontrolė, laikytini niekiniais (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-650/2013).

Ši byla svarbi tuo, kad joje pirmą kartą LAT plačiai pasisakė apie koncentracijos sampratą ne įmonių įsigijimo, bet kredito sutarčių kontekste. Byla atskleidė, kaip finansiniai instrumentai ir sutartinės sąlygos gali lemti realią kontrolę įmonėje, net jei formaliai valdymas neperduodamas. Tai ypač aktualu sąžiningos konkurencijos kontekste, nes nesankcionuota koncentracija iškraipo rinkos pusiausvyrą ir suteikia vienam ūkio subjektui

neleistiną pranašumą, ribodama kitų dalyvių savarankiškumą. Tokiu būdu byla tapo svarbi konkurencijos teisės plėtrai ir Konkurencijos tarybos praktikos aiškinimui.

2021 m. vasario 12 d. LAT priėmė nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-186-403/2021, kurioje buvo nagrinėjamas bankrutavusios AB „flyLAL – Lithuanian Airlines“ ieškinys prieš „Air Baltic Corporation A/S“ ir Rygos tarptautinį oro uostą dėl žalos atlyginimo. Ieškovė prašė priteisti beveik 58 mln. eurų už patirtą žalą, kuri, jos teigimu, kilo dėl neteisėto susitarimo tarp atsakovų, leidusio „Air Baltic“ taikyti grobuoniškas kainas Vilniaus oro uoste, finansuojant jas iš gautų nuolaidų Rygos oro uoste. Byloje buvo taikomos ir Lietuvos, ir Europos Sąjungos konkurencijos teisės normos, todėl teismas analizavo tiek nacionalinio, tiek tarptautinio reguliavimo sąlygas.

Ieškovė argumentavo, kad atsakovų veiksmai – selektyvių nuolaidų taikymas Rygos oro uoste ir grobuoniškos kainodaros taikymas Vilniuje – buvo suderinti ir sistemingi, turintys tikslą išstumti ieškovę iš rinkos. Teigta, kad „Air Baltic“, pasinaudodama dominuojančia padėtimi Latvijoje ir gaunama finansine nauda, galėjo dirbtinai sumažinti kainas, kurias ieškovė turėjo atitikti, taip veikdama nuostolingai. Ieškovės vertinimu, toks atsakovų elgesys pažeidė SESV 101 ir 102 straipsnius, taip pat Konkurencijos įstatymo nuostatas. Ji nurodė, kad atsakovų susitarimas buvo draudžiamas ir ne tik riboja konkurenciją Rygos rinkoje, bet ir sudarė galimybes neteisėtai įsiskverbti į Vilniaus oro uosto rinką.

Pirmosios instancijos teismas ieškinį tenkino iš dalies – priteisė apie 16 mln. eurų žalos atlyginimo. Teismas konstatavo, kad egzistavo numanomas draudžiamas atsakovų susitarimas, kuris pažeidė konkurencijos teisę. Buvo pripažinta, kad nuolaidų taikymas „Air Baltic“ Rygos oro uoste sudarė nesąžiningas konkurencines sąlygas kitų rinkos dalyvių atžvilgiu ir leido taikyti žemesnes kainas Vilniuje, dėl ko ieškovė buvo išstumta iš rinkos. Nors apeliacinės instancijos sprendimas sumažino priteistą sumą, Aukščiausiasis Teismas patvirtino esminius pirmosios instancijos motyvus, aiškindamas konkurencijos pažeidimo pasekmes žalos atlyginimui taikant generalinio delikto principą ir remiantis Europos Komisijos praktika (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-186-403/2021).

Byla yra išskirtinė konkurencijos teisės kontekste – joje tiesiogiai susiduria nacionalinė ir ES teisė, ekonominiai įrodymai bei išplėstinis pažeidimų vertinimas. Joje aiškiai atsiskleidžia sąžiningos konkurencijos laisvės pažeidimo padariniai: rinkos iškraipymas, dirbtinės kliūtys konkurencijai ir smulkių rinkos dalyvių eliminavimas. Tai pavyzdinė byla, kaip neteisėti konkurenciniai susitarimai vienoje valstybėje gali turėti

reikšmingą poveikį kitos valstybės vidaus rinkai, iškreipdami sąžiningas konkurencijos sąlygas ir pažeisdami rinkos dalyvių lygiateisiškumą.

2023 m. liepos 13 d. LAT priėmė nutartį civilinėje byloje Nr. e3K-3-220-381/2023, kurioje sprendė ginčą tarp UAB „Ecoservice projektai“ ir Lazdijų rajono savivaldybės, jos administracijos bei UAB Alytaus regiono atliekų tvarkymo centro dėl savivaldybės sprendimų teisėtumo, vidaus sandorio kvalifikavimo ir galimo sąžiningos konkurencijos ribojimo. Ieškovė siekė panaikinti tarybos sprendimą, kuriuo savivaldybė paveda atliekų tvarkymo funkcijas vienam subjektui be viešojo konkurso, taip pat pripažinti negaliojančiu papildomą susitarimą, kuriuo šios funkcijos faktiškai įgyvendinamos.

Ieškovė nurodė, kad, nors jos sutartis dėl atliekų surinkimo pasibaigė, savivaldybė, neskelbdama naujo viešojo pirkimo, pasirašė papildomą susitarimą su UAB Alytaus regiono atliekų tvarkymo centru. Tai buvo padaryta prisidengiant tuo, jog paslauga teikiama laikinai, kol bus paskelbtas konkursas, tačiau iš tikrųjų joks konkursas nepaskelbtas iki šiol. Ieškovė teigė, kad atsakovas nesąžiningai konkuravo, kviesdamas jos darbuotojus pereiti dirbti pas save, įsigijo specializuotą techniką prieš dar nepradėjus veiklos ir taip užėmė faktinę monopolio poziciją. Be to, paslauga teikiama brangiau, nei buvo nustatyta maksimali konkurso kaina, o skirtumą padengia savivaldybė.

Teismai, įskaitant LAT, pripažino, kad papildomas susitarimas buvo sudarytas pažeidžiant Viešųjų pirkimų įstatymo, Konkurencijos įstatymo bei Konstitucijos normas. Nebuvo įrodymų, kad paslaugos nebuvo galima įsigyti konkurenciniu būdu, o paslaugų kaina viršijo leistiną. Teismai taip pat atmetė atsakovų argumentus dėl galimybės taikyti vidaus sandorio ar neskelbiamų derybų išimtį, nes tokios sąlygos nebuvo nei faktiškai, nei teisiškai pagrįstos. Nors buvo prašoma kreiptis į ESTT dėl Direktyvos 2014/24/ES aiškinimo, teismas nusprendė, kad tai nebūtina, nes faktinis ir teisinis pagrindas vidaus sandorio sudarymui nebuvo įrodytas. Kadangi paslaugos jau buvo teikiamos ir jų nutraukimas galėjo pakenkti viešajam interesui, taikyta alternatyvi sankcija – susitarimo galiojimas apribotas iki 2022 m. gruodžio 31 d. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. liepos 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-220-381/2023).

Ši byla yra reikšminga viešųjų pirkimų ir sąžiningos konkurencijos srityje, nes atskleidžia, kaip savivaldybės veiksmai, nepaisant formalaus laikino sprendimo pobūdžio, faktiškai gali lemti rinkos užvaldymą ir diskriminacines sąlygas. Sąžiningos konkurencijos laisvė čia buvo pažeista ne tiesiogiai, o per struktūrinius viešojo administravimo sprendimus, kurie privilegijavo vieną subjektą ir neleido kitiems dalyvauti rinkoje. Tai parodo, kad net ir

viešųjų paslaugų teikimo srityje būtina užtikrinti skaidrumą, proporcingumą ir realią konkurenciją.

Nagrinėtos bylos sudaro reikšmingą Lietuvos teismų praktikos lauką, aiškinant ir įgyvendinant konstitucinį sąžiningos konkurencijos laisvės principą, įtvirtintą Lietuvos Respublikos Konstitucijos 46 straipsnio 4 dalyje. Nors kiekvienoje byloje konkurencijos aspektas pasireiškė skirtingomis formomis – nuo darbuotojų perviliojimo ir komercinių paslapčių apsaugos iki neteisėtos valstybės pagalbos ar privilegijuoto paslaugų suteikimo – visos jos iš esmės grįstos tuo pačiu konstituciniu imperatyvu: valstybė privalo saugoti sąžiningą konkurenciją, o viešasis administravimas negali kurti dirbtinių kliūčių ar iškreipimų rinkoje.

Bylos parodė, kad sąžininga konkurencija turi būti užtikrinama tiek tarp privačių ūkio subjektų (pvz., kai sprendžiami klausimai dėl nesąžiningo darbuotojų perviliojimo, dominavimą turinčių įmonių diskriminacinės kainodaros ar komercinių paslapčių panaudojimo), tiek viešojo sektoriaus sprendimų kontekste. Pastarasis aspektas ryškiausiai atsiskleidė atliekų tvarkymo bylose, kur savivaldybių veiksmai – sudarant vidaus sandorius ar apeinant viešųjų pirkimų procedūras – buvo vertinami kaip galimai iškreipiantys rinką. Teismai šiose bylose pabrėžė, kad net ir siekiant viešojo intereso negalima pažeisti proporcingumo bei skaidrumo principų, o valstybės institucijos privalo elgtis taip, kad neužkirstų kelio kitiems rinkos dalyviams sąžiningai konkuruoti.

Visų šių bylų bendras vardiklis – nuoseklus Konstitucijos 46 straipsnio 4 dalies įgyvendinimas per praktinį teisės normų taikymą. Teismai aiškiai įtvirtino, kad sąžininga konkurencija nėra deklaratyvi vertybė, o reali teisinė pareiga, kurią turi užtikrinti tiek valstybė, tiek privatūs subjektai. Šios bylos formuoja svarbius precedentes konkurencinės teisės taikymo praktikoje, plečia supratimą apie tai, kas laikytina privilegijų suteikimu, diskriminacija ar konkurencijos ribojimu, ir padeda kurti skaidresnę bei atviresnę ūkio aplinką Lietuvoje.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Sąžiningos konkurencijos laisvė Lietuvos teisinėje sistemoje yra laikoma viena iš konstitucinių ekonomikos pamatų, užtikrinančių visų ūkio subjektų lygiateisiškumą bei rinkos skaidrumą. Remiantis Konstitucijos 46 straipsniu, valstybė turi pareigą saugoti sąžiningą konkurenciją ir užkirsti kelią rinkos monopolizavimui. Tai reiškia, kad konkurencija turi vykti laikantis vienodų taisyklių, be privilegijų ar nepagrįstų apribojimų, o viešojo valdžia negali teikti išimtinės naudos atskiroms įmonėms. Sąžininga konkurencija apima tiek galimybę laisvai veikti rinkoje, tiek apsaugą nuo nesąžiningų praktikų, ribojančių kitų dalyvių teises. Ši laisvė užtikrina ne tik veiksmingą rinkos funkcionavimą, bet ir prisideda prie vartotojų interesų apsaugos, inovacijų bei bendros tautos gerovės.
2. Analizė parodė, kad Konkurencijos tarybos veiklos prioritetuose dominuojantis siekis užtikrinti veiksmingą konkurenciją ir vartotojų gerovę ne visais atvejais dera su Konstitucijoje įtvirtintu sąžiningos konkurencijos apsaugos principu. „Veiksmingumo“ samprata daugiausia grindžiama ekonominiais efektyvumo kriterijais, tuo tarpu „sąžiningumo“ samprata – konstitucinėmis vertybėmis, tokiomis kaip skaidrumas, lygiateisiškumas, diskriminacijos draudimas ir teisėtumo apsauga. Tai lemia, kad kai kurie konkurencijos teisės pažeidimai, kurie yra reikšmingi konstituciniu požiūriu, tačiau neturi tiesioginio poveikio rinkos efektyvumui ar kainų lygiui, gali likti neįvertinti arba netirti. Toks požiūris rodo, kad Konkurencijos tarybos prioritetų formavimas tik iš ekonominės perspektyvos neužtikrina visapusiško konstitucinės sąžiningos konkurencijos laisvės įgyvendinimo. Siekiant atitikti Konstitucijos 46 straipsnio 4 dalyje įtvirtintą vertybinį turinį, būtina, kad sąžiningumo principas būtų aiškiai įtvirtintas kaip savarankiškas prioritetas šios institucijos veiklos strategijose ir sprendimų pagrindimuose.
3. Taikant sąžiningos konkurencijos apsaugos principus praktikoje, pagrindinės problemos kyla dėl viešojo sektoriaus sprendimų, kurie suteikia nepagrįstas privilegijas savivaldybių ar valstybės kontroliuojamiems subjektams, apeinant konkurencines procedūras. Kaip atskleidžia Konstitucinio Teismo ir Konkurencijos tarybos praktika, dažni atvejai, kai viešojo administravimo institucijos be pakankamo pagrindo skiria paslaugų teikimą savo įmonėms, neskelbdamos konkurso, taip diskriminuodamos privačius ūkio subjektus. Taip pat pasitaiko atvejų, kai įstatymu ar

- poįstatyminiais aktais įtvirtinamos išimtinės teisės konkrečioms įmonėms, pažeidžiant sąžiningos konkurencijos ir ūkinės veiklos laisvės principus. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylose išryškėja ir kita problema – nepakankamas savivaldybių veiksmų vertinimas Konkurencijos įstatymo kontekste. Visa tai rodo, kad nors teisės aktai aiškiai saugo sąžiningą konkurenciją, praktikoje vis dar egzistuoja spragų, kurios leidžia viešajam sektoriui iškreipti konkurencinę aplinką.
4. Lietuvoje problemos buvo sprendžiamos pasitelkiant konstitucinę kontrolę, sankcijas už pažeidimus bei jurisprudencijos vystymą, tačiau vis dar stinga išankstinės prevencijos mechanizmų. Konstitucinis Teismas nuosekliai formavo doktriną, kad bet koks konkurencijos ribojimas turi būti proporcingas, pagrįstas viešoju interesu ir taikomas tik išimtiniais atvejais. Konkurencijos taryba aktyviai vykdo pažeidimų tyrimus ir taiko sankcijas, tačiau dažnai reaguojama jau į įvykusių pažeidimus. Dėl to kyla būtinybė stiprinti konkurenciją ribojančių sprendimų išankstinę peržiūrą, ypač viešajame sektoriuje, užtikrinant geresnę Konkurencijos įstatymo 4 straipsnio įgyvendinimo priežiūrą.
 5. Sąžiningos konkurencijos laisvė Lietuvos teisinėje sistemoje nėra tik ekonominio pobūdžio priemonė – ji turi platesnį, konstitucinį turinį. Tai ne tik vartotojų gerovės siekis, bet ir lygiateisiškumo, teisingumo bei diskriminacijos draudimo principas. Konstitucinio Teismo praktikoje, ypač 2024 m. byloje Nr. 1/2024, ši laisvė aiškinama kaip pareiga valstybei sudaryti vienodas sąlygas visiems ūkio subjektams. Teisės taikymo praktikoje ši laisvė dar nėra pakankamai aiškiai išskleista, tačiau ji turėtų būti vertinama kaip savarankiškas kriterijus, padedantis nustatyti, ar konkurencinė aplinka yra sąžininga iš esmės, o ne vien ekonomiškai efektyvi.
 6. Siekiant toliau tobulinti sąžiningos konkurencijos apsaugą Lietuvoje, rekomenduojama sustiprinti Konkurencijos tarybos įgaliojimus vertinti viešojo sektoriaus veiksmus, aiškiau reglamentuoti išimtis iš konkurencijos taisyklių bei skatinti aktyvesnį teismų vaidmenį jų kontrolei. Taip pat svarbu plėtoti viešąjį švietimą konkurencijos kultūros srityje, siekiant didesnio institucijų ir verslo sąmoningumo. Sąžiningos konkurencijos laisvė turi būti ne tik deklaratyvi konstitucinė nuostata, bet ir realiai veikiantis principas – tik tokiu būdu galima užtikrinti skaidrią, efektyvią ir inovatyvią rinką, kurioje visi dalyviai konkuruoja lygiomis sąlygomis, o vartotojai gauna didžiausią naudą.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 30-856.
3. Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos 2022 m. gruodžio 27 d. nutarimas Nr. 1S-136 „Dėl Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos veiklos, atliekant Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo priežiūrą, prioriteto patvirtinimo“. TAR, 2022, 27049.

Specialioji literatūra:

4. DARULIENĖ, Lina (2002). *Europos Bendrijos ir Lietuvos konkurencijos teisės šaltiniai*. Jurisprudencija, t. 27(19); 33–43.
5. JAKUTAVIČIUS, Marius (2008). *Nesąžiningos konkurencijos teisė: koncepcijų ir doktrinos įvairovė užsienio valstybėse*. ISSN 1392–1274. TEISĖ 2008 66 (2).
6. JARWAL, Devendra (2016). Assistant Professor, Motilal Nehru College University of Delhi. *Fair Competition: The Engine of Economic Development* [interaktyvus]. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3405943.
7. KLIMAŠAUSKIENĖ, Danguolė (2007). *Konkurencijos sąvoka ekonomikos teorijoje*. ISSN 1392-1258. EKONOMIKA 2007 79.
8. PAJARSKAS, Šarūnas (2014). *Konkurencijos teisė Lietuvoje: sprendimai ir bylos*. Klaipėda: Druka.
9. PUPKIS, Aldonas; VAITKEVIČIUS, Stasys; KAULAKIENĖ, Angelė ir kt. (1994). *Ekonomikos terminų žodynas: vertimas iš anglų kalbos leidinio*. Vilnius: Baltijos bisnis.
10. SMYRNOVA, Ksenya (2013). Contemporary Legal Institutions 5, No. 1. *Competition Law & Human Rights Protection: Controversial New Dimensions* [interaktyvus]. <http://www.rebe.rau.ro/RePEc/rau/cliuei/SL13/CLI-SL13-A7.pdf>.

Teismų praktika:

11. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2003 m. liepos 24 d. sprendimas byloje Nr. C-280/00 – Altmark Trans GmbH ir Regierungspräsidium Magdeburg prieš Nahverkehrsgesellschaft Altmark GmbH.
12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 6 d. nutartis byloje Nr. 12/98.
13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 18 d. nutartis byloje Nr. 29/98-16/99-3/2000.
14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. balandžio 9 d. nutartis byloje Nr. 24/2000.
15. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 17 d. nutartis byloje Nr. 39/01-21/02.
16. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. rugsėjo 29 d. nutartis byloje Nr. 52/01.
17. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 2 d. nutarimas byloje Nr. 28/08.
18. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. sausio 15 d. nutartis byloje Nr. 6/2012.
19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2024 m. spalio 10 d. nutartis byloje Nr. 1/2024.
20. Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos 2002 m. vasario 21 d. nutarimas Nr. 2/b „Dėl AB „Lietuvos telekomas“ veiksmų atitikimo konkurencijos įstatymo 9 straipsnio 2 punkto reikalavimus“.
21. Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos 2008 m. birželio 5 d. nutarimas Nr. 2S-10 „Dėl Kauno miesto savivaldybės veiksmų, atsisakant sudaryti sutartį su UAB „Dzūtra“ dėl komunalinių (buitinių) atliekų surinkimo ir vežimo Kauno mieste, atitikties Lietuvos respublikos konkurencijos įstatymo 4 straipsnio reikalavimams“.
22. Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos 2011 m. vasario 10 d. nutarimas Nr. 2S-4 „Dėl Trakų rajono savivaldybės sprendimų, pavedant viešosios atliekų tvarkymo sistemos eksploatavimą ir plėtojimą vykdyti UAB „Trakų rajono komunalinių įmonių kombinatas“, atitikties Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo 4 straipsnio reikalavimams“.

23. Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos 2012 m. balandžio 26 d. nutarimas Nr. 2S-7 „Dėl Joniškio rajono savivaldybės sprendimų, pavedant UAB „Joniškio komunalinis ūkis“ eksploatuoti komunalinių atliekų tvarkymo sistemą, atitikties Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo 4 straipsnio reikalavimams“.
24. Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos 2016 m. liepos 27 d. nutarimas Nr. 2S-8 „Dėl Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos 2009 m. kovo 19 d. nutarimu Nr. 2S-7 „Dėl Trakų rajono savivaldybės tarybos sprendimų, pavedančių UAB „Trakų paslaugos“ vykdyti viešųjų teritorijų tvarkymo darbus, atitikties Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo 4 straipsnio reikalavimams“ nustatytų įpareigojimų nevykdymo“.
25. Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos 2019 m. birželio 4 d. nutarimas Nr. 1S-67 „Dėl Vilniaus miesto savivaldybės tarybos 2018 m. liepos 4 d. sprendimo Nr. 1-1606 „Dėl baseino S. Nėries g. 45A perdavimo valdyti ir naudoti patikėjimo teise viešajai įstaigai „Sveikas miestas“ atitikties Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo 4 straipsnio reikalavimams“.
26. Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos 2023 m. kovo 28 d. nutarimas Nr. 1S-43 „Atsisakyti pradėti tyrimą dėl Lietuvos Respublikos Žemės ūkio ministerijos sprendimo, susijusio su ekologinės gamybos sertifikavimo sistema, atitikties Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo 4 straipsnio reikalavimams“.
27. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2003 m. rugsėjo 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵-701/2003.
28. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2005 m. sausio 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴-118-2005.
29. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. lapkričio 10 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A²-32/2007.
30. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. balandžio 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-270/2011.
31. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. liepos 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS-483-822/2017.
32. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2023 m. spalio 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-628-629/2023.
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-223/2005.

34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-14/2010.
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gegužės 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-207/2010.
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-650/2013.
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-186-403/2021.
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. liepos 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-220-381/2023.

SANTRAUKA

Ką reiškia LR Konstitucijos 46 straipsnyje saugoma "sąžiningos konkurencijos laisvė"? – 30 metų praktikos apžvalga

Dominyka Pranskutė

Sąžiningos konkurencijos laisvė Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta kaip vienas esminių ūkio tvarkymo principų. Ji reiškia ne tik draudimą monopolizuoti rinką, bet ir aktyvų valstybės įpareigojimą saugoti lygias galimybes visiems ūkio subjektams. Konstitucinis Teismas pabrėžia, kad ši laisvė neatsiejama nuo kitų konstitucinių principų – ūkinės veiklos laisvės, vartotojų interesų apsaugos ir viešojo intereso. Todėl sąžininga konkurencija yra ne abstrakti vertybė, o konkretus standartas, kurį privalo gerbti tiek verslas, tiek valdžios institucijos.

Konkurencijos taryba ir nacionaliniai teismai formuoja praktiką, aiškiai brėžiančią ribas tarp teisėto reguliavimo ir konkurencijos ribojimo. Konkurencijos taryba dažnai vertina atvejus, kai viešojo administravimo subjektai be konkurencijos privilegijuoja pavaldžias įmones ar riboja kitų veiklos laisvę. Tiek Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, tiek Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pabrėžia, kad sąžininga konkurencija – būtina sąlyga skaidriai, efektyviai ir inovatyviai rinkos aplinkai, todėl privilegijuojant vienus dalyvius, pažeidžiamas ne tik ūkio subjekto, bet ir visuomenės interesas.

Apibendrinant, sąžiningos konkurencijos laisvė yra neatskiriama nuo demokratinės ir teisinės valstybės principų. Ji reikalauja nuolatinio budrumo, aiškaus reguliavimo ir nepriklausomų institucijų veikimo – tiek prevenciškai, tiek vertinant jau padarytus pažeidimus. Ši laisvė ne tik apsaugo rinką nuo iškraipymų, bet ir kuria patikimą aplinką ekonomikos dalyviams, užtikrindama, kad jų sėkmė priklausytų nuo gebėjimų, o ne nuo ryšių ar privilegijų.

SUMMARY

What Does the "Freedom of Fair Competition" Protected in Article 46 of the Constitution of the Republic of Lithuania Mean? – Review of 30 Years of Practice

Dominyka Pranskutė

The freedom of fair competition is enshrined in the Constitution of the Republic of Lithuania as one of the fundamental principles of economic governance. It entails not only a prohibition against monopolizing the market but also an active obligation for the state to ensure equal opportunities for all market participants. The Constitutional Court emphasizes that this freedom is inseparable from other constitutional principles – such as the freedom of economic activity, consumer protection, and the public interest. Therefore, fair competition is not an abstract value but a concrete standard that must be respected by both businesses and public authorities.

The Competition Council and national courts play a key role in shaping legal practice that delineates the boundary between legitimate regulation and unlawful restriction of competition. The Council frequently investigates cases in which public administration bodies grant privileges to subordinate enterprises without competition or restrict the freedom of others. Both the Supreme Administrative Court and the Supreme Court of Lithuania underline that fair competition is essential for a transparent, efficient, and innovative market environment. Favoring certain market participants violates not only individual rights but also the broader public interest.

In conclusion, the freedom of fair competition is inseparable from the principles of a democratic and rule of law state. It requires constant vigilance, clear regulation, and the active role of independent institutions – both in prevention and enforcement. This freedom not only protects the market from distortions but also creates a trustworthy environment for economic actors, ensuring that their success depends on merit rather than connections or privileges.